

Univerzita Palackého v Olomouci
Fakulta tělesné kultury

Problém současné školy - nekázeň žáků

Diplomová práce
(bakalářská)

Autor: Radka Hvozdovičová, Aplikovaná tělesná výchova
Vedoucí bakalářské práce: doc. PhDr. Vlasta Karásková, CSc.
Olomouc 2012

Jméno a příjmení autora: Radka Hvozdovičová

Název diplomové práce: Problém současné školy - nekázeň žáků

Pracoviště: katedra aplikovaných pohybových aktivit

Vedoucí diplomové práce: doc. PhDr. Vlasta Karásková, CSc.

Rok obhajoby diplomové práce: 2012

Abstrakt: Tato diplomová práce je zaměřena na problematiku nekázně na 1. stupni základních škol. V teoretické části jsou nastíněny různé projevy a příčiny nekázně a na tuto problematiku je zde nahlíženo z různých úhlů pohledu dostupných odborných literatur. Praktická část obsahuje anketní šetření, které bylo provedeno s učiteli tříneckých základních škol a týká se problematiky kázně. Jeho vyhodnocení vyčlenilo nejčastější projevy, příčiny a důsledky problémového chování u žáků na ZŠ.

Klíčová slova: kázeň, školní řád, klima třídy, osobnost učitele, výchova

Souhlasím s půjčováním diplomové práce v rámci knihovních služeb

Author`s first name and surname: Radka Hvozdovičová

Title of the master thesis: Problem of the Temporary School – Students´ Bad Behavior

Department: Department Adapted Physical Activity

Supervisor: doc. PhDr. Vlasta Karásková, CSc.

The year of presentation: 2012

Abstract: This thesis concentrates on the problems of indiscipline in first grades of elementary schools. In the theoretical part different marks and causes of indiscipline are shown and these problems are taken from different points of view described in professional literature. The practical part includes questionnaire examinations carried out with teachers from elementary schools in Třinec and deals with the problems of indiscipline. The evaluation stressed the most frequent causes and solutions of problematic behaviour of pupils at elementary schools.

Keywords: behavior, school rules, climate of the class, teacher´s personality, education

I agree the thesis paper to be lent within the library service.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci zpracovala samostatně pod vedením doc. PhDr. Vlasty Karáskové, CSc. uvedla všechny použité literární a odborné zdroje a dodržovala zásady vědecké etiky.

V Třinci dne 03. 06. 2012

Děkuji paní doc. PhDr. Vlastě Karáskové, CSc. za vedení, odborné znalosti, pomoc a cenné rady, které mi poskytla při zpracování diplomové práce. Děkuji také všem, kteří mi pomáhali při realizaci, za dobře míněné rady, trpělivost, ochotu a konzultace.

Obsah

Úvod	8
1. Termín kázeň	10
1.1 Kázeň v minulosti a v současnosti	11
1.2 Názory učitelů a veřejnosti	12
1.3 Změny kázně v současné době	14
1.4 Žáci z jiných etnik	16
1.5. Kázeň - nekázeň	17
2. Charakteristika žáka mladšího školního věku	21
2.1 Mladší školní věk – vývojové změny dítěte	21
2.2 Formování charakterových vlastností dítěte v mladším školním věku	24
2.3 Profil dítěte po ukončení 1. stupně	24
3 Výchovné problémy na 1. stupni a příčiny nekázně	26
3.1 Osobnost učitele	28
3.2 Školní řád	29
3.3 Důslednost	30
3.4 Osobnost žáka se speciálními vzdělávacími potřebami.	31
3.5 Klima třídního kolektivu	32
3.6 Frontální a komunikační výuka a výchova	34
3.7 Hodnocení žáka	35
3.8 Konflikty v rodině	37
4 Projevy nekázně	38
5 Prevence nekázně	40
6 Výzkumný záměr	42
6.1 Cíl a úkol práce	43
6.2 Výzkumná metoda	43
Vyhodnocení	48
Příčiny	48
Projevy	50
Důsledky	56
6. 4 Závěr – zhodnocení	60
7. Souhrn	65

Příloha 66

Úvod

*„Cit vůle jsou v člověku vedle rozumu činitelé svéprávní,
v nich jest dán podnět všeho jednání, jich musí dbát proto
v první řadě promyšlená výchova“
(F. Drtina, 1925, s. 21)*

V úvodu bych se chtěla zmínit o škole, jako o společenské instituci pro výchovu a vzdělávání nastupujících generací. Jedná se o instituci, kterou jsme absolvovali, protože je povinná a poskytuje základní vzdělání populaci od 6 do 15 let bez ohledu na sociální postavení, etnikum apod. Na toto základní vzdělání navazuje gymnázium, SŠ, SOŠ, OU, a ty si již vybíráme podle svého rozhodnutí a osobního zaměření

Škola nám poskytuje vzdělání, a tedy se nabízí otázka, co rozumíme pojmem vzdělání. Laicky řečeno, vzdělání je soubor poznatků z jednotlivých oborů vědy a techniky a na ně navazují intelektuální a praktické dovednosti a návyky, které si jednotlivec osvojuje při vyučování ve školách, studiem a jinými formami sebevzdělávání nebo v praktické činnosti. Jedná se tedy o proces, který nekončí devátou třídou, maturitním vysvědčením nebo výučním listem či jinou zkouškou. Každý z nás se většinou vzdělává po celý život a přechodem do praxe rozšiřuje své teoretické znalosti praktickými. Občas máme dojem, že teorie, kterou jsme získali ve škole, nejde s praxí ruku v ruce, ale později přicházíme k závěru, že se obě složky vzájemně propojují a navazují na sebe bez našeho vědomí.

Chceme-li, aby vzdělání nových generací žáků bylo co nejkvalitnější a odráželo potřeby současné moderní doby, musí být reformováno a nesmí stagnovat. Reformou vzdělání zažilo naše školství již několik, ale stále se hledá nová a lepší koncepce základního a středního vzdělávání. Představy často nekorespondují s financemi, a tak se hledá cesta, jak skloubit tyto dvě skutečnosti, tj. reformu a finance. Experti na vzdělávání stále dokola upozorňují, že jednou z nejlepších investic je právě investice do podpory vzdělávání a zvyšování jeho kvality.

Velká část populace rodičů si i přes veškeré finanční potíže naštěstí uvědomuje důležitost investic do vzdělávání. Vzdělání závisí na sociálním statusu rodiny a také od toho, jaké vzdělání mají oni sami. Se zvyšujícími se náklady začínají rodiče stále

více přemýšlet o jeho kvalitě, a proto důrazněji kontrolují, aby jejich investice do vzdělání dětí měly pozitivní výsledky, a to vyžaduje dostatek kvalitních a dobře placených učitelů.

V tomto úvodním zamyšlení mi jde hlavně o to, abychom si uvědomili, že stále platí? „Investice vložená do vzdělání je nejkvalitnější uložená investice“.

V současné době se stále častěji hovoří o poklesu morálky. Je to závažný problém, „nemoc“ celé společnosti bez ohledu na věk každého jednotlivce. Do popředí se dostávají takové vlastnosti jako sobectví, bezohlednost, prospěchářství aj. Učitelé si stěžují na to, že jsou nuceni neustále řešit výchovné problémy svých žáků ve třídě často na úkor vyučování.

Tyto skutečnosti přispěly k tomu, že se mnozí odborníci začali danou problematikou více zabývat. Hledají příčiny neukázněného chování žáků, které mohou mít původ v rodině, v postoji učitele, v psychice žáka atd. Mělo by být samozřejmostí, že jsou pedagogové seznámeni se všemi dosud zjištěnými poznatky týkajícími se řešení nekázně, zejména pak její prevencí.

Dostatečně poučený učitel může na základě svých znalostí a vědomostí v tomto směru lépe a více účinně působit na žáky. Je zcela jistě v zájmu každého pedagoga vědět o daných skutečnostech co nejvíce, tak se nemusel těmito otázkami ve vyučování zbytečně zabývat, a mohl tak věnovat více prostoru výuce. Učitel může působit na žáky denně několik hodin, umí využít nejrozmanitější techniky k formování rozvoje pozitivního chování žáků. To platí dvojnásob o žácích mladšího školního věku, které může v tomto směru rozvíjet nejlépe a nejúčinněji, protože právě oni vidí vzor ve svém učiteli a snaží se ho napodobovat.

Proto jsem se rozhodla věnovat se této problematice ve své bakalářské práci.

1. Termín kázeň

Se vzděláváním a školou úzce souvisí kázeň. Bez ní nelze dojít k vzdělávacímu cíli bez ohledu na píli, intelekt nebo talent jedince.

Než budeme hovořit o kázni jako o disciplíně vedoucí k získání vědomostí je třeba vymezit si tento pojem. Zjednodušeně řečeno – „kázeň“ je dodržování pořádku a pravidel nezbytných pro výkon každé individuální i společenské práce jednotlivce i více lidí. Každému společenskému zřízení odpovídá jiný charakter pracovní kázně a z toho vyplývá dobrovolné a uvědomělé plnění povinností.

Jak tuto kázeň a disciplínu získat a jak se jí naučit? Učíme se jí současně se vzděláváním a získáváme ji vnímáním okolí nebo prostředí, kulturou společnosti, v níž žijeme, příkladem atd.

Prvními „učiteli kázně žáka“ je rodina, rodiče, rodinné prostředí a jejich sociální postavení. Pak nastupují další instituce, a to např. jesle, mateřská škola, základní škola, třída, kamarádi, média, pracovní skupina aj.

Jak se reformuje školství a vzdělávání, mění se i kázeň žáků. Vývoj moderního světa klade vyšší nároky na vzdělávání, zrychluje životní tempo i komunikaci, a to má vliv i na úroveň a kvalitu kázně.

V pedagogickém slovníku se uvádí, že „kázeň je vědomé, přesné plnění zadané sociální role, stanovených úkolů, určených činností, spojené s respektováním autority.“ V pedagogickém kontextu je kázeň chápána různými způsoby, např. jako jeden z cílů výchovy, jako prostředek k dosažení jiných cílů, jako riskantní až nepřijatelný prostředek ničící spontaneitu, tvořivost, individualitu žáka (Průcha, Walterová, & Mareš, 1998, s. 105).

Střelec konstatuje (1998, s. 151), že „kázeň je společenský jev spočívající v dodržování stanovených nebo dobrovolně přijatých norem. Normy představují řád, který zabezpečuje podmínky pro existenci jedince, sociálních skupin a fungování společnosti.“

Podle Bendla (2001, s. 79) v otázce kázně „běží vždy o podřizování se nějaké autoritě. Jak učitelova autorita, tak kázeň, kterou po dětech vyžaduje, by měla být sice pevná a důsledná, ale zároveň laskavá. Žáci by měli přijmout učitelovo postavení a uznat jeho pravomoc řídit jejich chování a průběh učení. Pak teprve respektují požadavky učitele.“ Optimální je totiž právě uvědomělá kázeň, která se projevuje především respektováním požadavků režimu školy, požadavků učitele nebo rodičů, a to i tehdy, když nejsou přítomni, když nehrozí trest. Dozorcem ukázněného chování je pouze žák sám. Jde o nejvyšší a nejnáročnější projev kázně, k níž žák dospěje až v pozdním věku školní docházky. „Naproti tomu kázeň z donucení je drilem, který může být také účinný, ale jde o kázeň ze strachu před trestem. Tento druh disciplinovanosti se objevuje hlavně u mladších dětí, kde zdůvodnění není ještě plně pochopeno“ (Mojžíšek, 1986, s. 103).

Bendl uvádí (2001, s. 243), že ideální školní kázeň vychází z respektu a vzájemné úcty mezi účastníky školního života. Obecně se jeví jako ideální stav, kdy kázeň není pocíťována jako zátěž. Také Obst doporučuje (Kalous & Obst, 2002, s. 387), aby převažovalo uvědomělé dodržování kázně. Žáci by se měli řídit stanovenými pravidly proto, že jsou přesvědčeni o jejich prospěšnosti. Měli by mít také možnost podílet se na stanovení daných pravidel. Pokud vede škola žáky k úctě k pravidlům a k jejich dodržování, je výchova ke kázní optimální a účinná.

Školní kázeň je ošetřena také legislativně, a to ve Školském zákoně §30 (Sbírka zákonů č. 261/2004). S těmito materiály nebyvají žáci přímo seznámeni, ale důležité informace z nich jsou zahrnuty ve školním řádu.

1.1 Kázeň v minulosti a v současnosti

Ráda bych se nyní zaměřila na srovnání kázně v minulosti a v současnosti. Vzorem pro srovnávání mohou být hrdinové literární a filmové tvorby. Filmy pro pamětníky nás často seznamují se školním prostředím a vztahy mezi kantory a žáky (studenty). I v nich se setkáváme s kázní při výuce a s konflikty mezi žákem a učitelem a žáky navzájem. Např. film „Cesta do hlubin šudákovy duše“ nebo „Škola základ života“ nás humorně laděným podivínstvím a autoritativním chováním středoškolských profesorů seznamuje se střety studentů a profesorů. Z některých scén ve filmu je cítit

téměř vojenský dril, na kterém si mnozí profesori až příliš zakládali, a byli přesvědčeni o jeho účinné metodě ve výchově a kázni svých studentů. Na druhé straně se objevují profesori, kteří byli ve svých oborech skutečnými odborníky, ale výchova či kázeň jim de facto nic neříkala. Už tehdy byli mezi studenty takoví, kteří věděli, co a jakým způsobem si mohou ke svým učitelům dovolit a to většinou bez překročení hranice etiky dané doby.

To byl náhled do filmové doby, ale podíváme-li se do tvorby literární, zjistíme, že i zde hraje výchova a vzdělání důležitou dějovou situaci. Spisovatelé 19. a 20. století ve svých románech a povídkách popisují osobnosti hlavních hrdinů – učitelů- a jejich postavení ve společnosti J. V. Rais – Zapadlí vlastenci, B. Němcová – Pan učitel. V tehdejší době byla úloha učitele (pana řídícího) úplně jiná než v době současné. Osobnost učitele na vesnici znamenala nejen vzdělanost, příklad pro nejmladší generaci, ale také představitele ve vedení obce rovnocenného se starostou či knězem. Učitel nejen vzdělával, ale také se podílel na kulturním dění v obci nebo ve městě. Součástí jeho působení byla také divadelní, hudební a osvětová činnost. Většina těchto hrdinů byla svému poslání natolik oddána, že mu věnovala veškerý svůj volný čas i osobní život. Byli představiteli tehdejší morálky, morálního života, osobního postoje a s tím souvisela i úcta k povolání učitele u veřejnosti.

Vraťme se do současnosti a zkusme se podívat na postavení učitele dnes z pohledu učitelů samotných a z pohledu veřejnosti.

1.2 Názory učitelů a veřejnosti

Učitelé byli, jsou a budou vždy těmi, kteří jsou připravováni během studia na to, aby mohli své vědomosti a poznatky předávat dalším a většinou považují své povolání za poslání. Učitele ani sebelepší technika (počítače, interaktivní tabule) nepostaví mimo proces vzdělávání, protože není schopna nahradit osobní kontakt, mimiku, osobní názor, slovní vyjadřování, pocity, postoje atp. Technika může výklad učitele obohatit o celou škálu nových poznatků, výzkumů nebo procvičovacích technik, ale osobnost člověka nahradit nedokáže. Ve vyučovacím a výchovném procesu je učitel nezastupitelný. Postavení učitele má vliv na žáky a mládež. Pokud si získá autoritu u rodičů, pak stejný

postoj zaujímá i k němu i žák a otázka nekázně je daleko lépe řešitelná pro obě strany – žáka i učitele. Aby si autoritu zajistil, musí se během svého pracovního působení neustále vzdělávat a být stále o krok napřed, jinak ztrácí osobní autoritu nejen před žáky, ale také před rodiči. Nároky na učitele jsou stále vyšší, a to vyžaduje psychickou vyrovnanost, bohaté pedagogicko-psychologické znalosti a velkou lásku k učitelskému povolání a k dětem. Bez těchto předpokladů nepřináší toto povolání učiteli pohodu a uspokojení, ale velký stres, který může vést až ke změně povolání.

Učitelem se člověk stává nejen tím, že získává stále nové a nové vědomosti a dovednosti, ale že přijímá současně i roli, která s tímto povoláním souvisí, tj. stává se pro své žáky „průvodcem“ v poznávání světa. Tato role klade vysoké nároky na psychické procesy, pozornost, vůli, překonávání obtíží. Souvisí se stoupajícími nároky na učitele v oblasti výchovně vzdělávací práce a kázně, která je neoddělitelnou součástí vzdělávacího procesu. Jeho činnost není nikdy jednoduchá a v pravém slova smyslu je neopakovatelná. Hluboce proniká ve svých důsledcích do života žáků.

Lze vůbec odpovědět na otázku: Kdo je dobrý učitel? Snad by se dalo odpovědět, že je to především člověk, který má rád práci s žáky, nachází radost ve spolupráci s nimi, umí se s žáky přátelit, nejsou mu lhostejné jejich radosti i žalosti, zná duši žáka a nikdy nezapomíná, že on sám byl také žákem. Věří, že se každý žák se může stát dobrým člověkem a umí v něm nacházet především kladné vlastnosti. Jestliže toto učitel umí, pak i mnohem lépe předchází nekázní ve třídě, skupině a také ji daleko lépe zvládá, pokud už k ní dojde. Dodává-li žákům svým jednáním a přístupem k nim sebevědomí, jistotu, chuť do další práce, inspiraci a povzbuzuje-li je co nejvíce pochvalou, pak není dán prostor pro nekázeň a konflikt. Snahou dobrého učitele je pochvalou motivovat žáky, aby chodili do školy rádi a těšili se na plnění činností.

Pokud však již dojde ke konfliktu, pak je třeba trest ukládat uváženě. Žák by měl pochopit, že trest je zasloužený a spravedlivý. Měl by být návodem ke správnému jednání a řešení problému.

L. N. Tolstoj (1906) kdysi napsal: „Dětský věk jest věkem, jenž podléhá vlivu. Proto nejdůležitější při výchově jest výběr vlivů, jež budou na dítě působiti“ (Tolstoj, 1906, s. 775). Z tohoto důvodu je důležité studovat vlivy výchovy, prostředí i biologických

činitelů na osobnost člověka. Tyto znalosti mají velký význam pro kvalitu a efektivitu učitelovy práce. Podle Heluse (1992) „nemohou být učitelé plně kvalifikovanými a kompetentními odborníky, pokud se nedokáží orientovat v otázkách vlivu sociálních činitelů na utváření osobnosti žáků“ (Helus, 1992, s. 4).

Dnes se setkává učitelské povolání u veřejnosti se dvěma názory. Tím prvním je velmi zjednodušený pohled na to, že učitel prakticky učí po celou dobu své kariéry stále stejná témata a užívá si velkého množství volna na rozdíl od zbytku populace. Také počet odpracovaných hodin týdně se podstatně liší od délky pracovní doby v jiných profesích. To je velmi zjednodušený pohled, který podráží autoritu učitelů a částečně ovlivňuje i postoj žáků vůči učiteli a kázni ve škole. Práci učitelů znesnadňují mnohdy sami rodiče, kteří někdy jednají v rozporu s úsilím školy, místo aby byli jejich nejlepšími pomocníky, jsou částečně zodpovědní za bujení nekázně ve škole. Otevírají problém, s kterým si pak sami nevědí rady.

Druhou skupinou veřejnosti jsou lidé, kteří se školou a s žáky nebo mládeží více spolupracují, např. vychovatelky školní družiny, trenéři, vedoucí kroužků, pracovníci domů dětí a mládeže apod. a také rodiče žáků školou povinných. Ti vědí, že práce s žáky není jen jejich vzdělávání, ale především výchova, kázeň, morálka a ta není zahrnuta jen do pracovní doby, ale zahrnuje i znalost rodinného prostředí žáka, sociálního postavení rodiny, talentu žáka, postavení v kolektivu vrstevníků, zálib a dalších etických kvalit. Práce pedagoga je tady velmi široká, a proto také velmi náročná.

1.3 Změny kázně v současné době

Důvody nebo příčiny změn kázně můžeme shrnout do těchto bodů:

- 1) sociální postavení jedince (rodiny) – nestejně finanční podmínky žáků ve skupině (třídě)
- 2) působení školy a rodiny – vzájemné vztahy (žák x rodič, žák x učitel, škola x rodina)
- 3) změny životních podmínek – devastace prostředí, migrace, přelidnění Země

4) globální problémy – uspěchanost doby, nesprávné vzorce chování a jednání lidí, násilí, ztráta tradic, hodnot apod.

5) politické a ekonomické změny – sociologie, etika, ekonomie apod.

Podle názoru etologa K. Lorence (Čábalová 2011, s. 39) se tyto důvody projevují v procesu výchovy člověka, tedy i kázni a učitelé, vychovatelé a rodiče jsou vystaveni ve výchovném procesu problémům, jako jsou:

- omezení sociálních kontaktů mezi lidmi
- tendence nezabývat se problémy druhých a udržet si odstup
- lhostejnost k druhým
- necitlivost a nepřátelský postoj ke škole a rodičům
- zisk, úspěch a peníze se stávají spíše cílem než prostředkem
- spěch a stres
- přecitlivělost vůči nepříjemným situacím a bolesti
- otupělost a pohodlnost
- snaha dosáhnout výsledků co nejrychleji a bez větší námahy
- citová otupělost k lidem, zvířatům i věcem
- ztráta smyslu pro odpovědnost, ztráta autority (rodičovské, učitelské)
- ztráta svobody rozhodovat se a jednat, ztráta mravního jednání

Ve výchově bude nezbytné uvedené problémy ve spolupráci s žáky a rodiči dlouhodobě a velmi citlivě řešit.

„Prostředí a výchova mohou velmi výrazně ovlivnit vývoj jedince, jeho chování k sobě, svému okolí, společnosti i ke světu“ (D. Čábalová, 2011, s. 39).

1.4 Žáci z jiných etnik

V našich školách přibývá žáků jiných etnik. Nejdiskutabilnější je problematika romských žáků. Dle Bartoňové (2005) romský žák vyrůstá v prostředí, které má odlišnou kulturu, jazyk a uznává jiné hodnoty. Romská rodina a výchovné styly, které jsou v rodině uplatňovány, jsou hlavními determinanty, jež ovlivňují vývoj celé osobnosti romského žáka.

Někteří učitelé to vnímají jako problém, jiní jako výzvu, která může být přínosem pro ně i pro ostatní žáky. Nabízí se otázka. Potřebujeme multikulturní výchovu? Dále jen MKV. Podle mého názoru ano. Díky školskému vzdělávacímu programu - ŠVP - se zařazuje MKV již na základní školy, a tak se v dnešní době, kdy snad neexistuje škola, kde by aspoň v několika třídách nebyli žáci jiných etnik či národnostních menšin, žáci různých náboženských vyznání pro naše končiny až „exotických“, jako jsou pravoslavní, buddhismus, islám atd., nevytvářejí uměle bariéry něčeho jiného a odlišného, než na co jsme doposud byli zvyklí.

Učitel by měl všem svým žákům co nejvíce porozumět, a nejenom on, ale i spolužáci ve třídě a ve škole. MKV tak pro učitele a žáky znamená poznávat jiné, dosud neznámé, tajemné a nepoznané a zároveň je nechávat tím vším obohacovat, rozvíjet a okouzlovat. Cílem MKV je seznamovat žáky s jinými kulturami, pomáhat jim rozumět odlišnostem v chování a jednání jiných lidí a zároveň najít místo ve vlastní kultuře. Pěstovat toleranci a porozumění, učit je neobávat se zbytečně neznámého, ale vystupovat vstřícně a otevřeně a být součástí multikulturní reality současného světa.

Žáci jsou velmi vnímaví, a pokud učitel do svého chování a myšlení nepřinese pozitivní změnu, pak nemůže očekávat, že žáci uvěří jeho slovům a budou se chovat multikulturně. Jsem přesvědčena, že musí jít o opravdový prožitek a osobní přesvědčení, a pak žák jiného etnika, náboženství či jiného kulturního zázemí pro nás (učitele i spolužáky) nebude „cizí“ v tom zásadním slova smyslu.

Pokud dojde ke skutečné integraci žáků jiné etnické skupiny do třídního kolektivu, pak se vzniklé problémy řeší daleko častěji a „ti jiní“ mohou v rámci různých výchov a nároků na kázeň práci učitele usnadnit. Zapojením žáků z jiných etnik do zájmové činnosti nebo školních vystoupení pro rodiče a veřejnost mohou tito žáci ukázat svůj talent a schopnosti, a předejít tak problémům šikany, napadání mezi žáky, rvačkám apod. I takto lze multikulturně vychovávat, tj. otevřít školu všem názorům a brát si inspiraci z odlišného a odbourávat příčiny nekázně ve škole. Podle Bardoňové jsou „romští žáci skutečně talentovaní. Je jejich muzikálnost, schopnost vnímat rytmus, jejich estetické citění a sportovní zaměření by mělo být to prvotní, čeho využít, aby získali respekt, snahu a potřebu se vzdělávat (2005, s. 131).

Jan Průcha ve své knize Multikulturní výchova uvádí, že „dominantní složkou multikulturní edukace (myšleno v rámci školní výchovy) je vzdělávání.“ „Tím škola poskytne žákům překonat předsudky a vžitě stereotypy a pomůže jim přijmout odlišnost lidí na světě i jejich vzájemnou rovnost a rovnoprávnost“ (J. Ševčíková, 2009).

1.5. Kázeň - nekázeň

V poslední době se zdá, že předmětem odborných diskuzí není termín kázeň, ale daleko frekventovanějším a častěji diskutovanějším tématem je ve školách otázka nekázně žáků. Není to problém nový, diskutuje se o něm už několik posledních let.

Kdo nebo co je hlavní příčinou tohoto jevu? Nekázeň ovlivňuje školní vzdělání a výchovu. V prostředí, kde vládne nekázeň, nelze řádně vyučovat a vychovávat. Uvolnění školní kázně přispívá rovněž k nárůstu násilí, agresivity a šikany ve školních kolektivech. Učitelé si stěžují, že žáci jsou horší než dříve. Je tomu opravdu tak? Jsou žáci jiní, než byli dříve? Se změnou společnosti se mění i způsob výchovy a vzdělávání. Hlavními aktéry těchto změn jsou především rodiče, učitelé a žáci. Důležitou roli sehrává také vnitřní klima a vztahy v rodinách a ve školách.

S nárůstem svobody v posledních dvaceti letech a s přijetím vlastní zodpovědnosti každého jedince došlo ke konzumnímu chování, změně životního stylu, charakteru práce, prohloubení sociálních rozdílů a poklesu morálních hodnot.

Společnost se orientuje na okamžitou spotřebu, na rychlý a bezpracný úspěch a tyto skutečnosti vedou k vyšší nepoctivosti, nezodpovědnosti, bezohlednému kořistění, agresivitě a vulgaritě. Hodnoty, které byly po staletí považovány za „skutečné“, jdou stranou. Jedná se o celosvětový vývoj, který u nás probíhá rychleji, neboť doháníme, co jsme zameškali v posledních desítkách let.

Neměli bychom zavírat oči nad současným stavem morálky mládeže, ale měli bychom hledat vhodná řešení situace. Nyní se lidé zajímají spíše pouze o práva a nároky a pro mladou generaci jsou vzorem lidé mediálně slavní, nikoliv mravní.

Žádné dítě se nerodí zlé. Odkud se tedy bere necitlivost, sadismus, šikana atp.? Vezmeme-li v úvahu, že za výchovu žáků odpovídají v první řadě rodiče a že žáci jsou tedy do značné míry jejich věrným obrazem, pak jednou z příčin zhoršujícího se chování žáků a žákyň v posledních letech je právě rodina. Tam, kde jsou rodiče hodně zaměstnaní nebo svým životním stylem nejsou dětem dobrým vzorem, tam pramení citová prázdnota. Tradiční model rodiny prochází krizí a logicky se její důsledky projevují ve výchově a chování žáků. Nejvýrazněji se tato skutečnost projevuje právě ve škole. Krizí rovněž prochází i spolupráce rodiny a školy. Postoj rodičů vůči učitelům je velmi kritický a řadu výchovných problémů, ve kterých jako rodiče selhali, svádějí na špatnou práci učitelů a školy a v řadě případů obviňují učitele za špatné výsledky žáka.

Rodina je podle sociologické definice „skupina osob (případně více skupin osob) navzájem spjatých pokrevními svazky, manželstvím (nebo srovnatelným právním vztahem) nebo adopcí, jejíž dospělí členové jsou odpovědní za výchovu dětí.“ Ta by měla být bezpečnějším místem pro každého žáka. Často však je pro něj opakem. Žáci se rok od roku ve stále větším počtu stávají svědky konfliktů a domácího násilí mezi rodiči. Jsou svědky křiku, nadávek, ponižování, zesměšňování, výhrůžek, ale i fackování a bití svých matek a stejně tak bývají terorizováni i sami žáci.

Bezpečné místo pro žáka často supluje za rodinu škola. Ta spoluprací výchovného poradce s psychologem ze speciálních poraden a dalšími institucemi se snaží zabránit rostoucímu násilí na školách nebo šikaně. Aby bylo možné tuto závažnou chorobu léčit a úspěšně s ní bojovat, pak musí být pedagogové odborně připraveni (školeni), musí mít podporu vedení školy i rodičů. Dnes se učitelé stále častěji setkávají

s žáky s poruchami učení a chování. Měli by včas reagovat na změny chování žáka, hledat příčiny, volit nové přístupy a tomu všemu se musí naučit, stejně jako novým a modernějším způsobům výuky.

Přibývá žáků se speciálními potřebami, kteří mají v dnešní moderní době jiné zdroje informací než ty, které jim poskytuje škola, a ovládají nové technologie mnohdy lépe než dospělí. Jejich morálka je nastavena na uspokojování okamžitých potřeb. Základním citovým projevem sobectví: když něco nedostanu hned, musím si pomoci (urvat si) sám. A škola? Pro tento jejich způsob morálky je přebytná, neúčelná – tak proč v ní ztrácet čas (tvrdnout) a chovat se podle pokynů učitele, ukáznit se, když tato pravidla v jejich rodině nikdo nevyžaduje.

Hledat tedy definici kázně je náročný úkol. Jednoduše řečeno – kázeň je dodržování pravidel, které si stanovíme a v nichž obě strany, tj. (např. rodič x žák, učitel x žák) mají stejná práva. Kázeň je ideální stav, který vyhovuje oběma (výše jmenovaným) stranám. Řčení: „Kdo si hraje (učí se, pracuje), ten nezlobí“, je stále aktuální a platné. Pokud umíme zaujmout hrou nebo zajímavou formou výuky své žáky, pak se nekázně nemusíme obávat, a pokud dokážeme vytvářet pravidla vzájemného poznávání, ořukávání se zdravou mírou benevolence, nároků a požadavků, pak máme jistotu, že kázeň bude samozřejmostí pro jednotlivce ve skupině i ve vztahu k učiteli.

Na začátku bylo řečeno, že kázeň je dodržování pravidel, které můžeme stanovit několika způsoby:

- pravidla stanoví učitel

- pravidla stanovují žáci

- pravidla stanovují žáci společně s učitelem

Který způsob stanovení pravidel si učitel zvolí, záleží jen na něm. Důležité je, aby se vyvaroval zbytečných nebo nadbytečných pravidel.

Tato pravidla a jejich vymezení by měla být pro žáky jasná a naprosto zapamatovatelná a měla by vést žáky k tomu, aby přemýšleli o svém chování. Vymezit taková pravidla je složitou a komplikovanou skutečností.

G. Petty (1996 s 82) uvádí, že pravidla by měla být „založena na pohnutkách výchovných, bezpečnostních a morálních, neměla by vycházet z vaší povahy či osobních sklonů“.

2. Charakteristika žáka mladšího školního věku

Slovo charakteristika pochází z řečtiny a znamená vytčení podstatných vlastností jevu, osoby nebo nějakého předmětu. Nás z tohoto výčtu bude zajímat zvláště vytčení vlastností osoby, a to osoby mladšího školního věku, který je vymezen vstupem žáka do školy až po počátek psychického a tělesného dospívání, tj. většinou do 11 let. Jde o období od 1. do 5. třídy.

Člověk jako jednatel je osobnost, kterou se zabývá řada přírodních i společenských věd, např. psychologie a pedagogika. Psychologicky se jeví osobnost jako systém duševních vlastností, charakterových rysů, schopností a temperamentu, postojů, potřeb a zájmů. Podstatným rysem osobnosti je vědomí jako produkt společenských vztahů a vývojových zvláštností jedince. Vývoj osobnosti se uskutečňuje ve vzájemném působení biologických a sociálních faktorů, především učení a výchovou. Člověk potřebuje společnost, která jej ovlivňuje v jeho postojích, v jednáních a chování vůči ostatním lidem. Pedagogika se zaměřuje na osobnost z hlediska vzdělávání a rozumového vývoje.

2.1 Mladší školní věk – vývojové změny dítěte

Pro tento věk je větší charakteristická rozumová zralost. Žák dokáže již provádět logické operace a pokouší se prozkoumávat věci s přispěním pomoci dospělého a později i samo. O věcech přemýšlí a posuzuje je. Při řešení složitějších situací se obrací na rodiče nebo na jinou osobu, která mu pomůže se ve věcech zorientovat nebo mu poradí, kde dané informace najít (knihy, zkušenosti starších, internet apod.).

Ve školním období dostává dítě základy k motivaci. Motivace zvyšuje jeho úsilí k určitému jednání (hledání kamaráda, omluvy, zlepšení známky) a odstraňuje strach a pocit napětí při kontaktu s autoritou. Takovou motivací je pro něho pochvala, povzbuzení, příklad, podpora...

Velkou změnou pro žáka je vstup do školy a jeho školní úspěchy v učení. Ty znamenají pro žáka spokojenost. Je třeba chválit a komentovat úspěch a chválit za dobrou známku, ať již pro některé žáky je to jednička, pro jiné trojka. Příprava

do školy znamená práci a ze strany žáka úsilí, které vyžaduje pravidelnost, dochvilnost, dodržování školního řádu a důvěru.

Nezastupitelné místo má hra a zájmová činnost. Cituji: „Hra je pro dítě důležitější než jídlo.“(Levi 1985). Hrou si žák snadněji získává oblíbenost mezi vrstevníky a oblíbenost při hře může být důležitějším měřítkem než úspěch ve škole. Hry rozvíjejí u žáka sociální dovednosti, kreativitu, postřeh i tělesnou zdatnost. Rovněž se učí ovládat vlastní neúspěch a prožívat radost z výhry druhého. Při hře máme možnost poznávat žáka i jinak. Lépe poznáme jeho radost, smích, zranitelnost, vtipnost, nápad, ješitnost, nadhled.

Hra nám také prozradí, která zájmová činnost je pro žáka vhodná a které činnosti by se mohl věnovat i v budoucnu a také lépe odkryje případné vlohy. Bohaté nabídky zájmových kroužků DDM, ZUŠ apod. pomáhají rodičům i učitelům s výběrem vhodné mimoškolní činnosti pro žáka. Nikdy žáka nepřetěžujeme návštěvou kroužků, pamatujeme na to, že žák v tomto věku potřebuje čas na své kamarády, se kterými si jen tak hraje, jezdí na kole, zkrátka „blbne.“

Nástupem do školy se žák seznamuje se světem, jaký skutečně je. Jeho nevázaná fantazie se vytrácí a je nahrazena souvislostmi a zákonitostmi, které se dozvídá od rodičů, učitelů nebo tyto informace získává z knih, encyklopedií, časopisů a map. Poznává a dovídá se konkrétní a reálné pojmy a situace, se kterými se již setkal nebo si je dovede představit. Toto období mladšího školního věku bývá nazýváno obdobím „střízlivého realismu.“

Vedle reálných pojmů se žák setkává i s pojmy abstraktními, jako je morálka, spravedlnost, čestnost, rovnoprávnost... a ty si žák nedovede představit ani zařadit a často neví, co znamenají. Je dobré, když žák vyžaduje na rodičích (dospělých), aby mu je vysvětlili. Sám rodič by měl s žákem o nich mluvit a vysvětlit je tak, aby byly pro žáka srozumitelné. Doba, kdy žák věří tomu, co mu rodič nebo jiná autorita sdělí, se označuje jako tzv. „naivní realismus.“ Nekonfrontuje tyto informace s vrstevníky ani nepožaduje jejich názor. Ověřovat si, zda informace jsou správné a vyžadovat názory svých spolužáků začne až v dalším „pubertálním“ období.

Dalšími vývojovými změnami žáka mladšího školního věku v kontextu sledování problematiky kázně, které charakterizují žáky tohoto věku, jsou:

Vývoj představivosti – Představivost je daleko více rozvinutá, vnímání věcí a jevů je detailnější, přesnější a dokonalejší. Dovede jevy vzájemně propojovat a na základě představ a znalostí o nich samostatně hovořit. Podle Piageta (2000) může žák na úrovni konkrétních operací řešit problémy po jednotlivých myšlenkových krocích. Stále však zůstává pro myšlení charakteristická konkrétnost a názornost.

Slovní zásoba, paměť dítěte – Slovní zásoba je stále bohatší a paměť dlouhodobější, trvalejší. Žák se dovede dobře vyjadřovat, používat souvětí a slova podobného významu. Slovní zásobu a obrazotvornost si žák rozvíjí četbou, která je v tomto období velmi důležitá a měli bychom ji maximálně podporovat a také bychom měli s žákem co nejvíce mluvit a dát mu prostor k sebevyjádření.

Vývoj poznávacích procesů – Samostatně poznává jednotlivé jevy, rádo zkoumá a poznává vztahy mezi věcmi a získává kladné i záporné zkušenosti. Na tomto základě se rozvíjí jeho myšlení a vyvíjí se logika žáka. Podle Vágnerové (1999) se ve škole „děti učí novým strategiím k řešení problémů, učí se chápat souvislosti a vztahy mezi jevy. Jsou již schopny soustředit se na detaily a opakovat si důležité informace“.

Příčina a důsledek pro žáka – V mnoha případech chce vysvětlit, proč se nějaká věc stala a jaký to bude mít dopad pro něho samotného, pro jeho rodinu nebo pro okolí, ve kterém žije. Sleduje sdělovací prostředky, a pokud se dozví nějakou informaci, zajímá ho, co to pro něj může znamenat. Vyžaduje vysvětlení od dospělých a toto vysvětlení mu pomáhá odhalit neznámo a nebát se ho. Pokud je žák uzavřený a o věcech přemýšlí, pak musí rodič začít hovořit o problému sám a nenechat žáka, aby si s problémy poradilo samo. Vstupem do školního prostředí se žák zásadně mění dosavadní způsob života. „Role školáka přináší dítěti vyšší sociální prestiž“. (Bartoňová, 2005, s. 123) Musí se přizpůsobit novým povinnostem, režimu dne, vyrovnat se s různými situacemi a řešit dané problémy.

Odpovědnost dítěte – U žáka se zvyšuje pocit odpovědnosti. Samo si kontroluje chování a odpovědnost, kterou si nese z předškolního období. Je si vědomo trestu za nesplnění požadované činnosti. Mělo by si uvědomovat, že je hodnoceno a toto

hodnocení by mu nemělo být lhostejné. Nemělo by mu dělat potíže přiznat se, že něco udělalo špatně, nést za to následky a chtít je napravit. Musí vědět, že svět má svá pravidla, že se je bude učit a muset je dodržovat s pomocí dospělých.

Sociální zralost žáka – V tomto věku se již dovede začlenit do sociální skupiny ve škole, v kroužku, ve společnosti. Učí se nebát se něco říct, požádat, nesouhlasit s něčím, hledat nová řešení s kamarádem, spolužákem... Tuto komunikaci musí rodič a učitel žáka učit, musí být pravdivá a jasná ve vztahu mezi žákem a dospělým zároveň i mezi žáky vzájemně. Jen tak žák pozná, že při konfliktu s druhým vrstevníkem nemusí použít fyzickou sílu, ale že existují i jiné možnosti řešení sporů.

2.2 Formování charakterových vlastností dítěte v mladším školním věku

Za základní body pro formování kladných charakterových vlastností žáka v mladším školním věku můžeme pokládat:

- podpora žáka ve zvědavosti
- pozorování citových projevů a jejich změn u žáka
- rozhovor s žáky
- naslouchání žákům
- podpora žáka v jeho zájmech a zálibách
- rozhovor o věcech, které se v rodině dějí a žák jim nemusí rozumět
- podpora kamarádství s jinými žáky
- seznámení se s kamarády žáka a reakce na jejich názory a postoje
- trávení společného volného času s žáky
- komunikace s učiteli, rodiči spolužáků i se spolužáky žáka

2.3 Profil dítěte po ukončení 1. stupně

Období mladšího školního věku je limitováno od doby nástupu do školy až do jedenácti či dvanácti let, kdy žák nastupuje na 2. stupeň ZŠ a vstupuje do puberty. „Toto období zahrnuje především adaptaci žáka na školní prostředí“ (Vágnerová, 1999).

Pokud s žákem pracujeme a vedeme ho směrem, který jsem se pokusila popsat v této části své práce, pak dojdeme k závěru, že žák, který opouští 1. stupeň (mladší školní věk) je vybaven předpoklady, které získal správným vedením a spoluprací rodičů a učitel/-ů, rodiny a školy.

Profil žáka pak lze shrnout do těchto bodů:

- chce se učit a umí se učit
- zná své přednosti (v čem je dobrý) i rezervy (co mu nejde, v čem se má zlepšovat)
- nebojí se zeptat v případě, že něčemu nerozumí
- v případě nouze umí požádat o pomoc
- stojí si za svým názorem, který umí podepřít argumenty
- umí dobře číst s porozuměním, ví, co čte, a rozumí obsahu
- bez problému tvoří otázky
- vyhledává a zpracovává informace
- umí ohodnotit svou práci, ale i práci druhých
- umí se o sebe postarat v situacích, které odpovídají jeho věku

Rodiče by měli vědět, že spolupráce mezi rodinou a školou významně napomáhá rozvoji žáka, posiluje dobrý vztah k učení, k sobě navzájem, k nám dospělým a ke světu vůbec. Všichni žáci potřebují vědět, že jsou pro nás, dospělé, důležití, že jsou milováni takoví, jací skutečně jsou. V této skutečnosti je ukryta cesta ke kvalitní výchově a vzdělávání dětí.

3 Výchovné problémy na 1. stupni a příčiny nekázně

Na výchově žáka se podílejí největší měrou rodiče a rodina. Tato disciplína je velmi těžká, neboť umění vychovávat se člověk ve škole neučí, ale předpoklady k výchově svých potomků si většinou přináší ze svého rodinného prostředí a z vlastních zkušeností a to i s chybami, které do značné míry ovlivňují výchovu jeho žáka. Každá společnost se ve výchově zaměřuje na jiné hledisko. Co platilo před více než 20 lety - škola vychovává a vzdělává, se změnilo na - škola vzdělává a je nápomocná při výchově. Z toho vyplývá, že škola a další instituce (MŠ, DDM, ZUŠ atd.) spolupracují vzájemně s rodinou a podílejí se na výchově, ale jejich hlavním úkolem je vzdělávání.

Výchovné problémy mají mnoho příčin a mění se s kulturním i historickým vývojem společnosti. Každá změna s sebou přináší klady a zápory. Uvedme si alespoň některé příčiny, které jsou důvodem nekázně na 1. stupni současné školy.

Řada rodičů i pedagogů nerada připouští, že výchova není všestranná. Dědičnost, prostředí, ve kterém žijeme, životní podmínky i současný svět se významně podepisují na každém z nás a odrážejí se ve vývoji našich názorů, postojů a vztahů.

My dospělí se snažíme najít co nejrychleji řešení a neuvědomujeme si, že v řadě případů to nejde. Jedním z problémů současných kontaktů je rychlá a přílišná záplava informací, ale vytrácí se trpělivost, vnímání a naslouchání druhých a to hlavně ve vztahu k žákům. Současná doba vede k odcizení lidí mezi sebou, a to i mezi těmi, ke kterým bychom měli mít co nejbliže – dětem, partnerovi atd.

Chybí společná komunikace mezi členy rodiny a vazba k většímu rodinnému svazku se společným jídlem, u kterého má každý své místo, povídání před uložením ke spánku, společné trávení času a výlety o víkendu. Žákům z takovéto rodiny chybí láska, pocit bezpečí, jistoty, zázemí a pochopení. S tímto deficitem pak vstupuje do školního prostředí a nedokáže se adoptovat na podmínky a postavení v kolektivu vrstevníků a respektovat autoritu učitele. O takovém žákovi tvrdíme, že je neukázněný, nezvladatelný a drzý, ale vlastně ho rodiče nevybavili jistotou, důvěrou, pocitem

bezpečí a neposkytli mu citové vazby. Tento nedostatek pak musí vzít na svá bedra učitel a dokončit to, co měli udělat rodiče.

Dalším problémem může být rozchod z tradicí, tj. bourání tradic, a to se odráží i v rodině a do jisté míry dochází k oslabování citových svazků a rozpadu hlubšího vztahů dětí k rodičům. Dnešní generace si vytváří vlastní formy péče a výchovy žáka podle současného stavu společnosti, která je založena na jakési „osamělosti.“ Vypĺňují ji nejmodernější vymoženosti civilizovaného světa, ale této generaci chybí přirozená autorita zkušenějšího v rodině (rodičů, starších sourozenců), ta upadla v dnešním podvědomí natolik v nemilost, že si ji mnoho rodičů ani nedovolí uplatnit. Tato osamělost nespočívá jen v tom, že každá rodina žije tzv. „pro sebe,“ ale i jednotliví členové rodiny žijí a tráví svůj čas po svém (práce u počítače, internetu, sledování televize, pracovní vytíženost jednoho nebo obou rodičů, profesní angažovanost, kariéra).

Osobní příklad a vzor je stále jedním z nejvýznamnějších výchovných prostředků a hektičnost doby tyto výchovné faktory potlačuje do pozadí.

Abychom mohli přesvědčeně působit jako rodiče i pedagogové, nesmí být naše jednání v rozporu s našimi slovy. Je to velmi těžké, ale žáci jsou opravdoví a neodpouští, chováme-li se jinak, než jak vyžadujeme po nich samotných. Chceme-li vychovávat, musíme nejdříve pracovat na sobě.

Příčin nekázně existuje celá řada, navzájem se prolínají a kombinují. Mezi hlavní příčiny nekázně, uváděné v odborných literaturách, patří na prvním místě zejména rodina, respektive její narušené funkce. Mnoho rodičů zatěžuje příliš vysoká pracovní náročnost, ekonomické dno rodinného rozpočtu, časové možnosti a mnoho dalších faktorů, poukazujících na realitu, že rodiče nemají na své děti čas a nemohou se jim dostatečně věnovat.

Mezi příčiny vzniku nekázně dále patří vyzdvihování výchovy ke ctižádostivosti a bezohlednosti na úkor tolerance k ostatním lidem. Nedostatečné vyplnění a nehodnotné trávení volného času, nuda ve škole, stále více rostoucí agresivita, ale také všeobecná krize hodnot společnosti se podepisují na růstu všeobecné nekázně. Kyriacou

(1996, s. 97) zastává názor, že „žáci se chovají nevhodně pouze tehdy, mají – li k tomu důvod“.

Výchovných problémů s kázní je celá řada a potýkáme se s ní odpradáвна. Najít ideální cestu, jak odstranit nekázeň našich potomků z rodin a ze škol je běh na dlouhou trať. Je nutné hledat stále nové formy a nelze vytvořit šablonu, která by zajistila stoprocentní úspěšnost, neboť se změnou společnosti a jejím kulturním a technickým rozvojem se mění i požadavky na morálku a etiku.

3.1 Osobnost učitele

Záleží na osobnosti učitele, na jeho přístupu k žákům, na jeho nárocích a požadavcích vůči žákům i na žácích samotných. Pokud má učitel kladný vztah k žákům, tj. umí nalézt v každém jedinci něco jedinečného a zdravého, pak snadno navazuje kontakt s žáky a dochází k vzájemné důvěře, a to je na 1. stupni pro další roky ve škole velmi důležité. Tito učitelé si pak většinou na nekázeň nestěžují.

Již od nástupu žáka sehrává učitelova osobnost významnou úlohu ve vztahu „dítě a škola.“ V mladším školním věku (zvláště v 1. třídě) je žák nejlepším objektivním kritikem, který bez přetvářek dá učiteli najevo svůj citový vztah vůči jeho osobě. Když si učitel a žák tzv. „sednou“ a učitel se stane pro žáka vzorem, někdy silnějším než rodiče, je to ten nejideálnější stav a nekázeň nemá šanci.

Pokud berou učitelé každého žáka jako osobnost lišící se povahovými vlastnostmi, zájmy a schopnostmi, pak snadněji a rychleji dokážou odkrýt důvody respektování či odmítání daných pravidel chování podle Školního řádu. Pokud těmito vlastnostmi učitel nedisponuje, pak dochází ke střetům mezi učitelem a žákem a z tohoto vztahu pramení nekázeň, kterou žák většinou vyjadřuje vzdorem, odmítáním plnění požadavků, povinností, používáním hrubých výrazů, výsměchem, zesměšňováním, ponižováním spolužáků i učitele a celkovou nechutí k učení a škole vůbec.

Ondráček (2003, s. 52) uvádí několik bodů, které vyjadřují vnitřní stabilitu a sebejistotu učitele:

- přistupovat k žákovi s respektem
- komunikovat v osobní formě
- opírat se o vlastní myšlenky, nebát se vyjadřovat své pocity
- zajímat se o žáka, o jeho svět
- požadovat od žáka odpovědnost za podíl na výuce
- zaměřit se na to, co se žákovi daří, ne jen hodnotit jeho chyby
- požadovat, aby žák projevoval svůj vlastní názor

Podle Pettyho (1996) je formální autorita udržována i neverbálně. Učitel by měl stát rovně, uvolněně, měl by se dívat žákům přímo do očí, jeho hlas by měl být sebevědomý. Žák musí z učitelova chování pochopit, že pokud mu učitel dá nějaký pokyn, měl by jej splnit.

Petty dále radí učitelům, že pokud dávají nějaké instrukce, jejich účinnost se nezvýší křikem, ale dodržováním tří následujících zásad:

- těsná blízkost – čím blíže k dítěti stojíte, tím je vyšší účinek, a to především pokud vniknete do žákova osobního prostoru (psychologicky problematické doporučení)
- kontakt očima – pokud mluvíte, měl byste se dívat žákovi do očí
- položení otázky – žákovu pozornost upoutáte, pokud mu položíte otázku přímo

3.2 Školní řád

Žák musí být hned od prvních dnů školní docházky seznámen s pravidly, kterými je povinen se řídit. Společně s právy má každý z nás i své povinnosti a s nimi je žák seznamován již v předškolním věku v rodině a později i v MŠ. Pokud byl žák veden těmito pravidly a byl schopen je chápat, pak snadno a lehce naváže na pravidla školy a ta mu nebudou činit žádné problémy. Ne vždy tak tomu bývá a pak dojde ke konfliktu, tj. porušování pravidel = nekázní.

Školní řád nám představuje pravidla chování pro všechny žáky platné v dané škole, které vycházejí z požadavků žáků a učitelů. V 1. až 3. třídě se žáci seznamují s těmito pravidly a učí se je dodržovat. Pokud dojde k porušení některého z bodů školního řádu, jsou žáci upozorněni na tento přestupek formou „napomenutí, důtkou třídního učitele nebo ředitele školy.“ Ve 4. a 5. třídě k těmto napomenutím už přibývá vyšší trest za hrubé porušení školního řádu a to je snížená známka z chování.

Školní řád by měl být pro žáky této věkové skupiny, tj. 6 – 10 let srozumitelný, jasný, s málo a snadno zapamatovatelnými pravidly vytvořenými učitelem společně se žáky. Funkční pravidla by měla apelovat na zdravý rozum žáků a vést je k tomu, aby přemýšleli o svém chování. Při porušení některého pravidla by měl být žák upozorněn, které pravidlo porušil a tímto upozorněním a opakováním si snadněji a rychleji osvojí znalost pravidel a upraví i své chování. Vysoký počet pravidel ztrácí svou funkčnost, žáci se podle nich nechovají a nedodržují je. A to je častou příčinou nekázně.

3.3 Důslednost

Již v předchozí části, kde se zmiňuji o příčině jsem vysvětlila, proč je důležité opakovat stanovená pravidla. Je to o tzv. důslednosti pověřím žáka úkolem, pokárám ho nebo upozorním na novou skutečnost, je mou povinností prověřit, zkontrolovat, jak úkol splnil (pochválím, opravím, oznámkuji), stanovený trest za pokárání dodržet (zákaz počítače, návštěva kamaráda), novou skutečnost splnit (psát diktát, přezkoušet recitaci básně). Pokud je důslednost při výchově dodržována rodiči doma a učitelem ve škole, pak má žák naprosto jasně vymezeno, co smí a nesmí, a kázeň pro něho není výchovným problémem. Důslednost je založena na komunikaci učitele, rodiče a žáka. Podaří-li se domluvit pravidla mezi těmito skupinami a dojde-li k vzájemné důvěře a respektu, pak žák ví, že vzdorem a smlouváním ničeho bezpracně nedosáhne. Pokud důslednost nefunguje nebo funguje jen jednostranně, (rodič nebo učitel nedodržuje stanovená pravidla anebo podléhá nátlakům ze strany žáka), pak dochází ke střetům a nekázní a často pak slyšíme z úst rodiče nebo učitele větu: “Nevím si s ním rady, ať cokoliv řeknu nebo po něm požaduji, neposlouchá a nerespektuje mě.“

3.4 Osobnost žáka se speciálními vzdělávacími potřebami.

Každý žák je jiný a to i z jedné rodiny. Často si pak klademe otázku, jak je možné, že přestože se snažíme k žákům přistupovat stejně, je jejich reakce a chování většinou rozdílné. Pídíme se po různých radách a doporučeních, studujeme odbornou literaturu a obracíme se opomoc k pedagogicko-psychologickým poradnám, psychologům a pedagogům. Postupně dostáváme odpovědi a zjišťujeme, v čem tkví rozdílnost mezi žáky. Seznamujeme se s pojmy – dyslexie, dysgrafie, dyskalkulie, ADHD/ADD (Attention Deficit Hyperactivity Disorder – porucha pozornosti spojená s hyperaktivitou/ Attention Deficit Disorder – prostá porucha pozornosti), atp. K tomuto výčtu se přikládají další dvě kategorie: ADHD s agresivitou nebo bez agresivity a opoziční chování (ODD – Oppositional Defiant Disorder). Jde o specifické vývojové poruchy související s rozumovými procesy při vzdělávání, které souvisí rovněž s unavitelností při udržení pozornosti během vyučovacího procesu a chováním. Těchto žáků ve školách stále přibývá a žáci s lehčí formou těchto poruch nepatří do základní školy speciální, ale jsou integrováni do kolektivu běžné třídy. Jejich diagnóza potřebuje pouze individuální plán učiva a individuální přístup učitele, ale s touto skutečností souvisí i jiné metody výchovy. Jejich chování působí v kolektivu rušivě. Svou nekázeň nejsou schopni ovládat a řada z nich musí být léčena podáváním léků, aby se omezila jejich pohybová aktivita, neklid a snadněji a déle udrželi pozornost. V současné době postihuje tento problém 1 až 5 procent obyvatelstva. Důvodem těchto poruch je užívání alkoholu, nebo omamných látek, kouření během těhotenství a také působení stresových faktorů na matku v průběhu gravidity, nebo prožívá-li během 12. až 22. týdne těhotenství úzkostné stavy.

Hyperaktivní žáci potřebují hodně pohybu. Fyzická aktivita je pro tyto žáky to nejlepší. V rodině, a pokud to jde, tak i ve škole je dobré zavést pro tyto žáky pevný režim, aby si navykly, co po čem následuje. To je zklidňuje a snižuje jejich stres. Ve škole potřebují informace dopředu o činnostech, které je čekají. Nejlepší je hyperaktivní žáky povzbudit pochvalou, než je kárat za nedodržování „školních pravidel“. Je velmi důležité brát je takové, jací jsou, podporovat je, směřovat a dodávat jim jistotu, oporu a důvěru v okolní svět i v sebe samu a rodiče i učitelé musí vědět, jak s nimi pracovat a uklidnit je. V tom nám pomohou specialisté z oboru speciální pedagogiky a psychologie. Zde je nutná spolupráce s PPP, rodiči a dětským lékařem.

Mimo tyto žáky se můžeme setkat i s žáky, kteří mají rozdílný způsob reagování a dobýjení energie. Jsou to extroverti a introverti, dva póly dimenze osobnosti, jedné ze čtyř dimenzí, které podle typologie MBTI tvoří naši osobnost.

Extroverti jsou „společnější a komunikativní“ a introverti „uzavření a ostýchaví.“ Tuto preferenci nemůžeme změnit, s ní přicházíme na svět. Z této charakteristiky jasně vyplývá, se kterým typem žáka budeme mít v oblasti chování viditelnější problémy. Není obtížné představit si, jak rozdílně se chovají extrovertní a introvertní žáci ve škole. Z pohledu nepoučeného učitele mohou být introverti ti „hodnější“, protože nevykřikují, neskáčou do řeči, nevyžadují pořád změnu činnosti jako jejich extrovertní spolužáci. Ti svým vystupováním často působí pohotověji, rychleji, a tím i chytřeji. O to složitější je však přístup k těmto žákům v oblasti výchovy a udržení kázně.

3.5 Klima třídního kolektivu

Podle Pedagogického slovníku (Průcha, Walterová, Mareš, 1998, s. 107) je klima třídy označováno jako „sociálně psychologická proměnná, představující dlouhodobější sociálně emocionální naladění, zobecněné postoje a vztahy, emocionální odpovědi žáků dané třídy na události ve třídě. Rozlišuje se klima aktuální a klima preferované, které si žáci přejí.“

V současné škole se setkáváme s žáky z rodin rozdílných sociálních poměrů (finanční úroveň, neúplná rodina, nižší vzdělanostní rodina, etnická rozdílnost, apod.) S tím souvisí nové a velmi rozšířené negativní kázeňské jevy, zvané šikana, nevraživost, výsměch, vzájemné ubližování aj. Setkáváme se s nimi již na 1. stupni, kdy se projevují velmi nenápadně, a proto mohou snadno uniknout naší pozornosti a všimneme si jich až v okamžiku, kdy již dojde ke konfliktu. Ve školním prostředí tráví žáci mnoho času se svými vrstevníky. Jak se ve své třídě cítí? Je jim tam dobře, jsou spokojeni? To jsou časté otázky zodpovědných učitelů. V atmosféře třídního kolektivu se odrážejí i školní výsledky žáků, chuť do dalšího vzdělávání, soustředění na výuku a motivace k výkonům. Škola je místo, kde se střetávají různé osobnosti, učí se spolu žít v kolektivu, reagují na podněty z okolí, prožívají emoce. Výuka na ně klade velké

nároky. Kde se cítí dobře, tam se vzdělávání i lépe daří. Proto je potřeba posilovat kladné vztahy v třídním kolektivu a současně preventivně předcházet frustraci jednotlivců, příznakům ostrakismu a zamezit vzniku šikany.

Stanislav Bendl ve svém článku „Proč se učitelé ZŠ bojí přiznat nekázeň svých žáků?“ (2006) konstatuje poněkud problematický fakt, že pro české učitele je ukázněnost považována skutečně pouze za úkol, aby mohli dosáhnout nějakých výsledků ve vzdělávání (tj. nepovažují výchovné výsledky za součást kurikula).

Cangelosi uvádí (2006, s. 26), že cílem učitele je získat si žáky pro spolupráci. To je velmi těžké, protože každý žák (jak už bylo uvedeno výše) je jedinečná osobnost s mnohými charakterovými rysy. Co může být pro jednoho žáka motivující, jiného nemusí motivovat vůbec. Proto je důležité, aby učitel žáky ve své třídě poznal a přizpůsobil jim své vyučovací a výchovné metody.

Klima třídního kolektivu je žákem nebo žáky s poruchami pozornosti a chováním do značné míry ovlivňováno, bohužel většinou negativně. Ostatní žáci se snaží jeho chování napodobovat, nechápou, proč je učitelem do jisté míry tolerováno, proč má žák jisté úlevy a výhody v učení i přesto, že učitel žákům poskytl vysvětlení svého jednání vůči jejich spolužákovi a seznámil je s problémem jeho diagnózy. Velmi často žáci tohoto spolužáka chtějí za výhody, kterých se mu dostává, potrestat a volí prostředky, které se odrazí na kázi kolektivu třídy, tj. posměšky, nadávkami, odmítnutím kamarádství, postavením mimo kolektiv, negováním jeho nápadů a návrhů až k šikaně.

S těchto důvodů začínají školy spolupracovat s CPIV (Centra podpory inkluzivního vzdělávání), zapojují se do projektu a využívají poradenskou a metodickou podporu při posilování pozitivního klimatu třídy. Pracovníci CPIV ve školách zapojených do projektu spolupracují s výchovnými poradci a třídními učiteli a na základě aktuálních problémů dané třídy vypracují herní diagnostiku zábavných aktivit, které jsou cílené na celý třídní kolektiv a pod vedením speciální pedagožky se daří snadněji odbourávat negativní prvky v chování jednotlivců, odhalovat pocity, které brání pozitivnímu vývoji vztahů uvnitř kolektivu a posilovat kladné vlastnosti jednotlivých žáků i celé třídy.

I naše škola (ZŠ a MŠ, příspěvková organizace, ul. Bezručova 418, Třinec 1) je zapojena do spolupráce s CPIV a zaznamenává po dobu této spolupráce pozitivní výsledky v chování a kázni žáků 1. stupně.

3.6 Frontální a komunikační výuka a výchova

Kázeň žáků je ve velké míře ovlivněna stylem učení. Často užívaná frontální výuka je pro žáky nezáživná a neoblíbená. Je chybou, když učitel většinu hodiny hovoří sám. Spíše by měl dát prostor pro vzájemnou komunikaci mezi žáky. Umožnit jim, aby své názory, myšlenky a postřehy sdíleli mezi sebou nebo ve skupině. Úkolem učitele je klást takové otázky, které vzájemnou komunikaci podporují. Každý má možnost vyjádřit svůj názor, každý je vyslyšen a společně se učí pravdivost názoru ověřit nebo vyvrátit. Tento styl učení lze praktikovat pouze při zavedení pravidel pro diskusi. Pravidla si vytváří učitel se žáky a učitelova úloha spočívá v jejich dodržování a je samozřejmé, že tato pravidla dodržuje i učitel:

- mluví vždy jen jeden
- poslouchej, co říkají ostatní
- neskákej jiným do řeči
- dodržuj téma, o kterém se hovoří
- každý má právo na svůj názor

Frontální výuka a výchova je pro žáky v současné škole minulostí, a tam, kde ještě přežívá, znesnadňuje práci učiteli i žákům a přináší nekázeň, špatnou pracovní morálku a nenutí žáka k přemýšlení a radosti z výsledku. Žáci chodí do školy s nechutí a práce je nebaví a nepřináší jim uspokojení z vlastní aktivity.

Komunikační výuka a výchova je založena na koncepci „na všechno nové ať si žáci přijdou sami“. Tento způsob výuky a výchovy je obsažen ve ŠVP a je pro děti přijatelnější a jednodušší.

ŠVP doporučuje zásady, které pomáhají žákům pochopit, proč se učí, jak nové poznatky využije ve svém životě, motivuje je k vlastnímu pochopení problému

a porozumění staví nad zapamatování drilem. Při tomto způsobu práce dochází k odbourávání nekázně, protože umožňuje žákům se aktivně zapojit do výuky, tedy nebýt pasivní a žák, který se o něco intenzivně zajímá, nemá čas zlobit.

Podle Ondráčka (2003, s. 50) je za pozitivní komunikaci označován sociální kontakt, při kterém zúčastněné osoby:

- mohou beze strachu a svobodně vyjadřovat své pocity, myšlenky a zkušenosti
- jedinci si navzájem naslouchají
- snaží se pochopit názory a postoje druhého
- navzájem se nehodnotí ani nesrovnávají

Při vstupu do školy mají žáci přirozenou touhu bádát a objevovat nové poznatky. Pokud je tato touha školou potlačena na úkor pamětného učení zdánlivě nesouvisejících faktů a informace jsou jim podávány hotové, bez možnosti zapojit se do procesu objevování, pak se žák staví k učení pasivně, nudí se a má prostor k nekázni. Naopak žák, který se o něco intenzivně zajímá, nemá čas zlobit.

Zde se nabízí čínské přísloví, které by mohlo být krédem současných i budoucích učitelů:

„Učíš-li se proto, aby sis zapamatoval, zapomeneš. Učíš-li se proto, abys porozuměl, zapamatuješ si.“

3.7 Hodnocení žáka

Nemám na mysli klasifikaci a vysvědčení, ale hodnocení slovní: pochvalu a pokárání. Na těchto dvou slovech také závisí kázeň žáka během jeho školní docházky. Pokud opakovaně slyší z úst dospělých (učitele, rodiče/-ů) negativní hodnocení svého prospěchu a chování, dochází u takového žáka k prohlubování kázeňských přestupků – přestává si věřit a přistoupí na roli neúspěšného, neschopného a opozičního jedince. Takovéto hodnocení je tlumivé, (dezaktivační) a motivuje žáka k negování všeho kladného a posiluje v něm pocit křivdy a nespravedlnosti vůči ostatním a z toho pramení vážné pedagogické problémy.

Za dobu své praxe jsem dospěla k názoru že: „V každém jedinci je něco dobrého a je na každém z nás to dobré v něm objevit a umět vyzvednout.“ Tento názor se mi velmi osvědčil a snažím se ho vštěpovat i svým žákům.

Pokud se na daný problém podíváme z psychologického hlediska, můžeme zmínit psychiatra Rudolfa Dreikurse, kterého uvádí i Pasch (1998, s. 358). Je autorem teorie rušivého chování žáků. Dreikurs se pokouší vysvětlit, proč se žáci chovají nevhodným způsobem. Musíme si uvědomovat, že za špatným chováním žáků je třeba sledovat cíl, kterého chtějí dosáhnout. Měli bychom tento cíl pochopit, abychom mohli výchovně působit na žáka. Dreikurs zastává názor, že zlobícím žákům schází jistota. Myslí si, že se nemohou prosadit běžným chováním, a proto zlobí.

Autor seřadil nevhodné chování do čtyř skupin. Skupiny nazývá cíle, kterých chtějí děti špatným chováním dosáhnout:

- upoutání pozornosti
- boj o moc
- snaha o pomstu
- vymáhání soucitu

Hodnocení výkonu žáka je také součástí kázně ve třídě, protože zvyšuje motivaci a chuť do další práce především u žáků se slabším prospěchem. Tito žáci často trpí pocitem méněcennosti. Nemohou-li vyniknout vědomostmi, snaží se vyniknout negativním chováním, které z vlastního pohledu nepovažují za nevhodné a nesprávné. Chtějí být stejně středem pozornosti jako žáci prospěchově výborní, a protože toho nemohou dosáhnout, tak na sebe upozorňují odlišným chováním, než se od nich očekává. Stávají se „hrdiny třídy“ a zvyšují si vlastní sebevědomí. Zkušený učitel odstraňuje tento kázeňský jev pochvalou sebemenšího úspěchu v učení, vystupování, přístupu k dospělé osobě, vrstevníkům, pomoci slabšímu, dodržení požadavku za odměnu, pověřením úkolu ve prospěch třídy, za reprezentaci školy a snaží se odkrývat pozitivní vlastnosti žáka. Ve většině případů dochází k zlepšení kázně a nárůstu sebevědomí žáka.

Zhoršení prospěchu a kázně u žáka vnášejí do jeho života zmatek, ztráta jistoty, pocit bezpečí a zázemí, které mu fungující rodina má poskytnout. Projevy nekázně

se shodují s těmi, které uvádím v bodě 3.1 i postup učitele v tomto případě by měl být totožný s bodem 3.1 a současně by se měl učitel zhostit úlohy tzv. „náhradního rodiče.“

Pocit osamění a odcizení je jevem dnešní doby. Žáci jsou obklopeni spoustou dárků, hraček, materiálně jsou velmi dobře zajištěni, rodiče jim splní jakýkoliv požadavek, ale chybí jim pocit jistoty, lásky, čas věnovaný pouze jim ze strany rodičů, pohlazení, něžné objetí, fyzický kontakt, poplácání po zádech, obdivný pohled – jejich „citová nádrž“ je prázdná. Rodič má pocit, že materiální zajištění a blahobyt je projevem jejich bezmezné lásky a obdivu k dítěti. Žák to však může vnímat jinak – citovou prázdnotou, vyprahlostí, nezájmem a opuštěností. Voláním o pozornost pak může být řada kázeňských konfliktů ve škole nebo odmítání jakékoliv domluvy a spolupráce s dospělými. Projevem těchto konfliktů může být uzavřenost, zákeřnost, nenávisť, vzdor, úmyslné ubližování, žalování, výsměch, apod.

3.8 Konflikty v rodině

Moderní hektická doba přináší řadu změn v klasickém uspořádání rodiny, na které byly žáci zvyklí a v němž byly vychovávány předchozí generace (sňatek, malá rozvodovost, soužití více generací). Dnešní doba přináší řadu negativ, které ovlivňují rodinné prostředí a především žáky. Rozvody, ztráta zaměstnání, finanční problémy, násilí v rodině, hádky rodičů nebo závislost na drogách s sebou nesou řadu velmi vážných situací. Na žáka mají tyto situace dopad v podobě strachu, úzkosti a nepochopení. Rodiče většinou tyto problémy žákům nevysvětlují a neřeší je v domnění, že je nechápu a nerozumí jim. Žák v takovéto situaci reaguje nepozorností, nesoustředěností, vzdorem, neposlušností a nezájmem o učení a poslušnost, z čehož pramení zhoršení prospěchu a chování doprovázené nekázní.

4 Projevy nekázně

Většina kázeňských problémů, s nimiž se učitelé potýkají, vznikají už v plánování vyučovací hodiny. Zkušení učitelé problémy neřeší, ale předcházejí jim (Petty, 1996, s. 88). Klíčovou otázkou je přitom angažovanost učitelů pro otázky spojené s touto problematikou a odvaha k výchově a ke kázeňskému zásahu (Bendl, 2001, s. 49). Způsob chování žáků na školách se mění s vývojem společnosti. V dnešní době mnoho učitelů vstupuje do třídy s obavou, co je čeká a které kázeňské problémy bude muset zase řešit. Proto si učitel často klade otázku, co může udělat, aby se chování žáků změnilo, nebo které vlivy zapříčiňují, že k nekázni vůbec dochází. Zda k nekázni žáků vede společnost, která se stále rychleji vyvíjí, rodina co nemá na své děti čas, prostředí školy, komunikace ve třídě jako jedna z forem školní nekázně. Příčin je mnoho, ale v průběhu času se mění formy a frekvence projevů školní nekázně.

Některé z forem školní nekázně: (upraveno dle Ondráčka, 2003; Pařízka, 1990)

- neurotické tendence v chování – tyto tendence ovlivňují zejména časté zátěžové situace v každodenním životě žáků a projevují se bolestmi břicha, hlavy, pokašláváním, zakloktáváním se, tiky atp.
- neklid – k velmi častým projevům nekázně vedou faktory projevující se jako neklid, nesoustředěnost, impulzivita, nadměrná aktivita, tendence k verbálním projevům a vydávání různých zvuků
- nepořádnost a nepozornost – k projevům nekázně patří i organicky podmíněná porucha (ADD), která je často spojena s neklidem, krátkodobou pamětí, impulsivností a zbrklostí, ovšem také sníženou frustrační tolerancí, emocionální nevyrovnaností a odmítáním změn
- nejistota, obavy a strach – zdrojem těchto faktorů může být posměch spolužáků, nepřijetí do kolektivu třídy, špatné hodnocení a negativní reakce rodičů při neúspěchu, strach ze selhání, atp.
- žakovské žerty – ve většině případů nebývají myšleny zle, nemusejí však pokaždé dopadnout dobře, mohou být chápány jako projevy drzého a neuctivého chování, proto by měl být každý učitel pohotový, rozhodný a neměla by mu chybět určitá dávka smyslu pro humor

Poruchy chování jsou velkým a vleklým problémem v udržení kázně. Jde o poruchu, kterou lze ovlivnit dodržováním pravidel chování, stálým vysvětlováním nevhodnosti chování v daném okamžiku, dostatkem odpočinku formou střídání činností a zamezení přetížení v důsledku nepřiměřených nároků. Jde o vývojovou poruchu a vybavenost nervového systému. Zde pomůže pouze trpělivost a tolerance v hodnocení chování a prospěchu. Nekázeň u těchto dětí se projevuje vykřikováním, samomluvou, upozorňováním na chování ostatních žáků během vyučování, neklidem, upozorňováním na sebe samu tzv. „šáskováním,“ narušením pozornosti žáků při výkladu nového učiva, procvičování učiva a upoutáním pozornosti učitele i negativními projevy - pošťuchováním, rozbroji, agresivitou i rvačkami.

5 Prevence nekázně

Prevence je účinné opatření, včasná obrana, která má zajistit bezpečí, ochranu. Jakou tedy zvolit prevenci, která zabrání nekázni dětí. V tomto případě musíme volit prevenci podle podmínek a stavu nekázně třídního kolektivu. Podle uvedených příčin a projevů můžu prevenci shrnout do těchto bodů:

- zkušená elementaristka zvláště v 1. - 3. třídě s klidným a trpělivým přístupem k žákům mladšího školního věku
- jasná a srozumitelná pravidla školního řádu „ušitá na míru“ žákům dané třídy a jejich dodržování
- důslednost ve vedení k učení a povinnostem ve spolupráci s rodinou.
- respektování poruch chování a učení žáka, individuální přístup, individuální učební plán, snížení požadavků ve zvládnutí učiva podle pokynů PPP.
- spolupráce s CVPI (dle možností školy)
- zavádění nových a pro žáky zajímavých forem výuky s komunikativním charakterem motivace (skupinová práce)
- používání moderních učebních prostředků – PC, interaktivní tabule...
- nahrazování pamětného učení drilem formou objevování nového na základě svých zkušeností a umění nacházet informace moderní cestou – internet, encyklopedie, média...
- objektivní hodnocení každého žáka podle možností, schopností, rodinného zázemí, zdravotního stavu a dalších okolností
- převaha pochval nad pokáráním, vypíchnutí kladných projevů nad negativními jevy.
- úzká spolupráce (školy, učitele) ve výchově s rodinou, vzájemný respekt obou institucí
- respektovat potřeby žáka
- poskytovat dítěti pocit bezpečí, lásku, uznání, citovou odezvu a sounáležitost se skupinou lidí (rodina, škola) nezbytnou pro jeho zdravý rozvoj mezi nejdůležitější sociální potřeby patří např.:
 - potřeba uznání - pochvala ve vhodné chvíli a získáme přirozenou autoritu

- potřeba citové odezvy – necháme-li žáka vypovídat a nezačínáme hned radit, je jisté, že v nás našel naprostou důvěru a vědomí, že co nám sdělí, nebude zneužito
- potřeba bezpečí – je nejzávažnější sociální potřeba, je důležité, aby žák měl místo, kam se může uchýlit v případě potřeby, místo, kde mu rozumějí a kde vždy najde ochranu a azyl
- zajímat se o zájmy a potřeby žáka, radovat se z jeho úspěchů, překonávat neúspěchy, podporovat jeho zdravé sebevědomí, věnovat pozornost jeho problémům a svůj volný čas rozdělit na čas věnovaný žákovi a svým potřebám
- upevňovat v žákovi pocit, že nejdůležitější pro nás je právě ono
- umět se žákovi omluvit a přiznat své pochybení vůči němu
- netrestat v afektu, křikem, rozkazy, ale snažit se žákovi vysvětlit, v čem pochybil a kterými výchovnými prostředky chybu napravit
- být pro žáka vzorem, osobní příklad je jedním z nejvýznamnějších
- vyplňovat volný čas žákovi vhodnými aktivitami podle jeho zájmů a schopností
- řešit kázeňské konflikty výchovnou komisí a vypracovat „smlouvy s rodiči“ jen v případech velmi vážných výchovných a kázeňských problémů

Bendl (2001, s. 233) uvádí, že „klíčovou otázkou je angažovanost učitelů pro otázky spojené s problematikou kázně a mravní výchovy a odvaha k výchově a ke kázeňskému zásahu.“

Pro vytvoření norem, které by předcházely nekázní žáků, je důležité si uvědomit, že nemáme trestat každý sebemenší přestupek, ale naopak žákovi by měl být dán co možná nejširší prostor pro volné chování. Musíme však přesně vymezit hranice, kam až žák může zajít a učit ho chápat materiální hodnoty jako prostředek, ne cíl života. Vštěpovat jim i jiné kvalitativně vyšší hodnoty – kulturní, duchovní a sociální.

Učit je toleranci vůči odlišnosti druhých, včetně jejich názorů, a to je základním předpokladem toho, co Wilde nazývá „chovat se slušně“.

Velmi výstižně tento názor vyjadřuje čínské přísloví, cituji: „*Daruješ-li člověku rybu, nakrmíš ho na den. Naučíš-li ho lovit, dáš mu potravu pro celý život*“

6 Výzkumný záměr

V současné době se hovoří stále více o vzrůstající nekázní žáků ve školách.

Téměř v každé třídě se najde alespoň jeden žák, u kterého se objevují potíže s kázní. Touto problematikou se zabývá mnoho odborníků, kteří se snaží řešit otázky spojené s kázní, a to z nejrůznějších pohledů a hledisek. Hledají příčiny neukázněného chování, řešení problémových situací, přístup k těmto žákům a další potíže s tím související.

Nelze se divit, že ve školách řeší učitelé tyto výchovné problémy stále častěji. Vždyť v celé společnosti se v současné době projevuje celkový úpadek morálky. Někdy se ani rodiče nechovají tak, aby mohli být příkladným vzorem svým dětem. Za kladné nemůžeme považovat ani působení médií. Nadále zůstává trendem, že morální hodnoty ustupují hodnotám materiálním. Jak může dítě v takové společnosti rozlišit, co je správné? Jedině tak, že mu to někdo přijatelně vysvětlí a bude na ně vhodně působit.

Za hlavního vychovatele svého dítěte je považována rodina, která má možnost ovlivňovat dítě nejvíce. Hned po rodině je za jeho výchovu zodpovědný učitel. Učitelé si často stěžují, že nemohou ve škole žáky někdy vůbec učit, protože jsou nuceni neustále řešit nejrůznější výchovné problémy. Na učení jim tak už zbývá málo času. Otázkou zůstává, zda učitel svým výchovným působením dokáže snižovat projevy nekázně či naopak. Jak zkušený pedagog předchází nekázní a jakým způsobem má reagovat na neukázněné chování?

Jak má učitel na žáky působit, aby se v jeho třídách objevovaly kázeňské přestupky co nejméně? Říká se, že dobrý učitel problémy nemusí řešit, protože jim dokáže účinně předcházet. Dokáže si stanovit pravidla chování ve třídě, která žáci respektují. Nejdůležitější je však osobnost učitele, jeho jednání se žáky a vůbec chování k nim. Dobrý učitel je pro žáky příkladem. Vlastnosti jako úcta, slušnost, pomoc slabšímu aj. jsou pro něj samozřejmostí a vede k nim i své žáky. Žáci mu důvěřují a ochotně spolupracují.

Východisko praktické části mé práce úzce souvisí s problematikou kázně. Zajímá mne, jak ovlivňuje přístup učitele k žákovi kázeň ve třídě a jak učitelé hodnotí a řeší nekázeň, popř. jak jí předcházejí.

6.1 Cíl a úkol práce

Cílem mé práce je zjistit názory učitelů na kázeň žáků 1. stupně ZŠ na vybraných školách v Třinci a porovnat je s dostupnými výzkumy v odborných zdrojích.

Z daného cíle vyplývají následující úkoly:

- 1) Vypracování ankety, tj. vypracovat a seřadit otázky ankety tak, aby mi daly odpovědi na příčiny, projevy a důsledky nekázně v co největší míře.
- 2) Ověřit si vhodnost otázek ankety před výzkumem a prodiskutovat je s vyučujícími na základní škole, v níž učím.
- 3) Aplikovat anketu na vybraných základních školách v Třinci a blízkém okolí.
- 4) Získané údaje z ankety analyzovat a komparovat.

Záměrem ankety je získání odpovědí na výzkumné otázky:

VO 1 Existují rozdíly v projevech nekázně žáků z města a z venkova?

VO 2 Mají chlapci problémy s kázní častěji než dívky?

VO 3 Je rozdíl v udržení kázně mezi naukovými a výchovně zaměřenými předměty?

VO 4 Změnila se úloha rodiny ve výchově dětí a přístupu ke škole?

6.2 Výzkumná metoda

Nejlepším způsobem, který nám ukáže, co je pro učitele vybraných škol tím nejvážnějším důvodem a příčinou těchto potíží ve školním prostředí a vzdělávání, se mi

jeví anketa. Proto jsem se rozhodla pro tento způsob výzkumu. Je to vědecká metoda, při níž se ústním nebo písemným dotazem získávají informace o názorech a mínění zkoumaných osob.

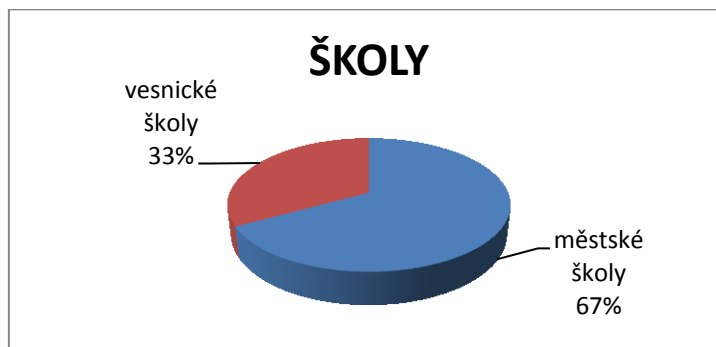
Metoda ankety - vlastní konstrukce, by nám měla ukázat, zda příčiny a projevy nekázně na 1. stupni ZŠ jsou podobné a vycházejí ze stejných důvodů, ale také jak se pokouší tyto neduhy současné doby preventivně řešit a předcházet jim vedení školy, učitelé, rodiče a další vzdělávací instituce i na jiných školách našeho regionu. První verze ankety byla upravena na základě kritických podnětů kolegů – učitelů.

Pro vlastní výzkum bylo v květnu 2012 distribuováno 50 kusů anonymních dotazníků ankety, která obsahuje 11 otázek. Z tohoto počtu je 4 otázky uzavřené a 7 otázek otevřených. viz. Příloha. Zpět bylo doručeno 70 % vyplněných dotazníků. U nevrácených dotazníků se nepodařilo zjistit důvod. Z vlastní zkušenosti však vím, že se různá anketní šetření k bakalářským a diplomovým pracím na školách objevují poměrně často, což může být pro učitele časem odrazující. Dotazníky byly do škol distribuovány dvojím způsobem – buď byly rozdány osobně, nebo rozeslány e-mailem. Toto anketní šetření bylo sestaveno k výzkumu problémů s kázní žáků na 1. stupni ZŠ. Otázky se zaměřovaly na tři oblasti - příčiny, projevy a důsledky. Cílovou skupinou byli vyučující na 1. stupni ZŠ. Odpovědi byly hodnoceny kvantitativní analýzou, která vyjadřuje zastoupení názorů v celkovém počtu hodnocení a umožňuje vyjádřit odpovědi respondentů.

6.3 Charakteristika výzkumného souboru

Anketního šetření se v Třinci a okolí zúčastnilo celkem 35 vyučujících na 4 městských a 2 vesnických školách. Tyto cílové skupiny byly vybrány záměrně, aby mohlo dojít k porovnání získaných dat. Větší zastoupení respondentů však mají městské školy, což je dáno tím, že je na Třinecku méně vesnických škol s nižším počtem pedagogů. Na druhou stranu městské školy často navštěvují i děti vyrůstající na vesnici.

GRAF Č. 1: ŠKOLY

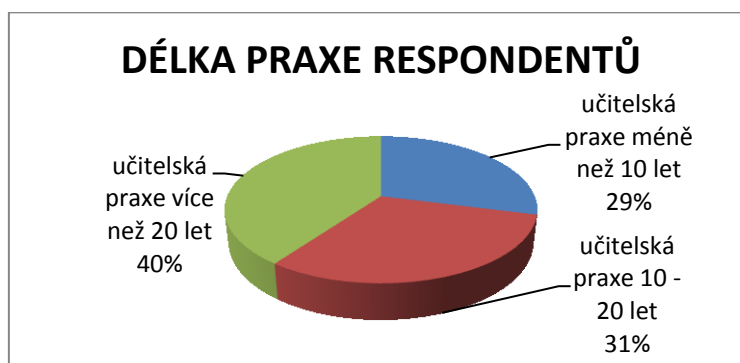
Anonymní anketu vyplnilo celkem 34 žen a 1 muž. Počet žen sice vysoce převažoval nad počtem mužů, je to však pouze odrazem toho, že ženy mají daleko větší zastoupení ve školství než muži.

GRAF Č. 2: VZOREK RESPONDENTŮ PODLE POHLAVÍ

Procentuální zastoupení respondentů podle délky dosažené praxe je však poměrně rovnoměrně. Počet respondentů s učitelskou praxí méně než 10 let je 10 žen a 0 mužů, s praxí 10 – 20 let je 11 žen a 0 mužů a s praxí více než 20 let je 13 žen a 1 muž.

GRAF Č. 3: DÉLKA PRAXE RESPONDENTŮ

V prvním ročníku učí celkem 8 učitelek, ve druhém 7 učitelek, ve třetím 5 učitelek a 1 učitel, ve čtvrtém 6 učitelek, v pátém 3 učitelky, ve druhém a třetím ročníku 1 učitelka, ve čtvrtém a pátém ročníků 2 učitelky, v prvním a čtvrtém ročníku 1 učitelka a v druhém a pátém ročníku 1 učitelka.

Všechny tyto informace jsou podrobně a přehledně zpracovány v následující tabulce:

TABULKA Č. 1: ŠKOLY A VYUČUJÍCÍ, KTERÉ SE ZÚČASTNILY ANKETY

TYP ŠKOLY	NÁZEV ŠKOLY	POČET VYUČUJÍCÍCH	ŽENY MUŽI	PRAXE	VYUČUJÍCÍ ROČNÍK
Městské školy	ZŠ a MŠ P. Bezručě Třinec	6	6	méně než 10 let: 2 vyučující 10-20 let: 1 vyučující více než 20 let: 3 vyučující	3., 4. a 5. 2. 1., 4., 5.
			0		
	ZŠ D. a E. Zátopkových Třinec	9	8	méně než 10 let: 2 vyučující 10-20 let: 2 vyučující více než 20 let: 4 vyučující	2., 4. 2., 3. 3 x 1., 4.
			1	více než 20 let: 1 vyučující	3.
	JMZŠ Třinec	8	8	10-20 let: 3 vyučující více než 20 let: 5 vyučujících	2., 4., 5. 1., 2., 3., 4., 5.,
			0		
	ZŠ Slezská Třinec	7	7	méně než 10 let: 2 vyučující 10-20 let: 2 vyučující více než 20 let: 3 vyučující	1., 2. 1., 4. 1., 2., 3.
			0		
Vesnické školy	ZŠ Vendryně	3	3	méně než 10 let: 1 vyučující 10-20 let: 1 vyučující více než 20 let: 1 vyučující	3. 1. a 4. 2. a 5.
			0		
	ZŠ a MŠ Ropice	2	2	10-20 let: 2 vyučující	2. a 3., 4. a 5.
			0		

Vyhodnocení

Příčiny

1. otázka:

Souhlasíte s názorem, že nekázeň na 1. stupni ZŠ má vzrůstající tendenci? A v čem je podle Vás hlavní příčina?

Anketní šetření ukázalo, že 100% dotázaných s tímto názorem souhlasí a všichni respondenti rovněž vidí hlavní příčiny v rodině, konkrétně ve výchově, kdy rodiče nemají na své děti čas, v narůstajícím počtu neúplných rodin, v uvolněnější morálce v rodině i ve společnosti, ve zvýšené benevolenci rodičů, v nedůsledné a nejednotné výchově v rodině, v nedostatečné kontrole dítěte rodiči, ve špatné či váznoucí komunikaci s dětmi, v nedostatku citových vazeb v rodinách, v nejistotě a nervozitě rodičů, v tzv. „kupování si dítěte, v nekritickém pohledu rodičů na dítě, v nezájmu o školní práci a snižování autority školy a učitelů ze strany rodičů, kdy příčiny problémů rodiče často hledají ve škole a ne u sebe.

Mezi dalšími zmiňovanými odpověďmi byly neúcta k hodnotám, kdy stále větší důraz se klade především na hodnotu peněz, nedostatek kladných vzorů, děti nemají úctu a respekt k druhým, snaha dětí vyrovnat se ostatním (hlavně dospělým), nevhodní kamarádi, vysoké sebevědomí dětí, sebestřednost některých žáků, přeceňování svých schopností, žákům chybí smysl pro zodpovědnost, nevhodné filmy a PC hry pro děti, negativní vliv internetu a jiných masmédií, děti mívají málo koníčků.

Tři respondenti mezi hlavní příčiny uvedli i zvýšený nárůst dětí s výchovnými problémy ve třídách.

2. otázka:

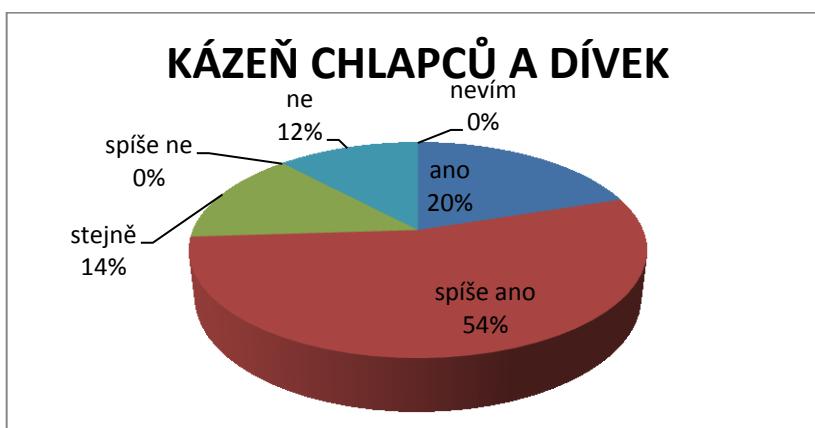
Domníváte se, že chlapci mají problémy s kázní častěji než dívky?

Na tuto otázku v anketě odpovědělo 26 respondentů ano nebo spíše ano. Negativní odpověď byla u 4 dotázaných osob a 5 učitelů si myslí, že problémy s kázní se vyskytují stejně u chlapců jako u dívek. Jiné odpovědi se v anketě nevyskytly.

TABULKA Č. 2: KÁZEŇ CHLAPCŮ A DÍVEK

NABÍDKA ODPOVĚDÍ	POČET ZAKROUŽKOVANÝCH ODPOVĚDÍ	PROCENTUÁLNÍ ZASTOUPENÍ
ano	7	20%
spíše ano	19	54%
stejně	5	14%
spíše ne	0	0%
ne	4	12%
nevím	0	0%

GRAF Č. 4: KÁZEŇ CHLAPCŮ A DÍVEK

3. otázka:

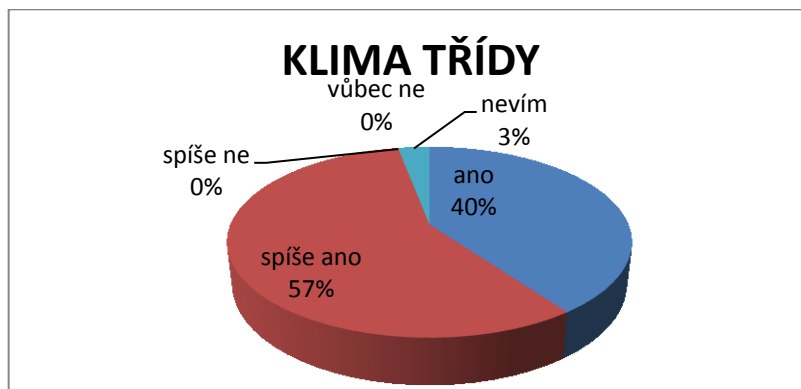
Domníváte se, že klima třídy může mít podíl na vzniku kázeňských problémů žáků?

Respondenti se v 97% shodli, že klima třídy ovlivňuje vznik kázeňských přestupků. Pouze jedna osoba (3%) neví. Negativní odpovědi na dotaz se neobjevily.

TABULKA Č. 3: KLIMA TŘÍDY

NABÍDKA ODPOVĚDÍ	POČET ZAKROUŽKOVANÝCH ODPOVĚDÍ	PROCENTUÁLNÍ ZASTOUPENÍ
ano	14	40%
spíše ano	20	57%
spíše ne	0	0%
vůbec ne	0	0%
nevím	1	3%

GRAF Č. 5: KLIMA TŘÍDY

Projevy

4. otázka:

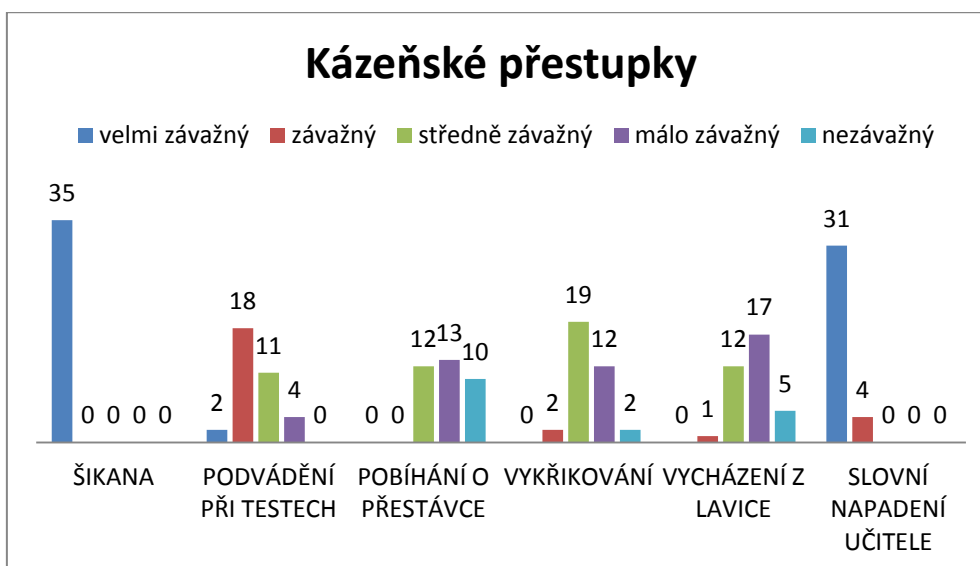
Jakou závažnost přisuzujete následujícím kázeňským přestupkům, pokud se objeví ve Vaší třídě?

Anketní šetření ukázalo, že k nejzávažnějším přestupkům podle učitelů patří šikana a slovní napadení učitele. Jako závažné rovněž vyučující shledávají podvádění při testech. Na druhou stranu pobíhání o přestávkách, vykřikování a vycházení z lavice respondenti považují spíše za středně až málo závažné přestupky.

TABULKA Č. 4: KÁZEŇSKÉ PŘESTUPKY – POČTY ODPOVĚDÍ

KÁZEŇSKÝ PŘESTUPEK NABÍDKA ODPOVĚDÍ	KÁZEŇSKÝ PŘESTUPEK					
	ŠIKANA	PODVÁDĚNÍ PŘI TESTECH	POBÍHÁNÍ O PŘESTÁVCE	VYKŘIKOVÁNÍ	VYCHÁZENÍ Z LAVICE	SLOVNÍ NAPADENÍ UČITELE
velmi závažný	35	2	0	0	0	31
závažný	0	18	0	2	1	4
středně závažný	0	11	12	19	12	0
málo závažný	0	4	13	12	17	0
nezávažný	0	0	10	2	5	0

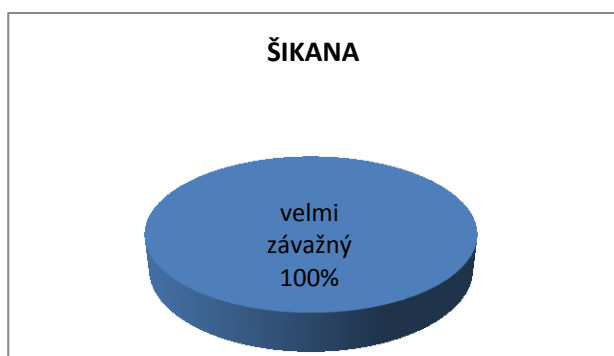
GRAF Č. 6: KÁZEŇSKÉ PŘESTUPKY – POČTY ODPOVĚDÍ

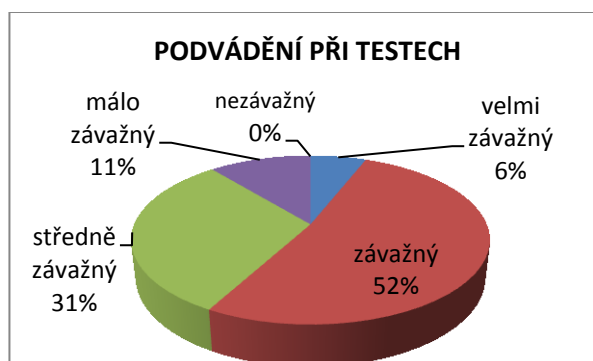
TABULKA Č. 5: KÁZEŇSKÉ PŘESTUPKY – PROCENTA

KÁZEŇSKÝ PŘESTUPEK \ NABÍDKA ODPOVĚDÍ	KÁZEŇSKÝ PŘESTUPEK					
	ŠIKANA	PODVÁDĚNÍ PŘI TESTECH	POBÍHÁNÍ O PŘESTÁVCE	VYKŘIKOVÁNÍ	VYCHÁZENÍ Z LAVICE	SLOVNÍ NAPADENÍ UČITELE
velmi závažný	100%	6%	0%	0%	0%	89%
závažný	0%	52%	0%	6%	3%	11%
středně závažný	0%	31%	34%	54%	34%	0%
málo závažný	0%	11%	37%	34%	49%	0%
nezávažný	0%	0%	29%	6%	14%	0%

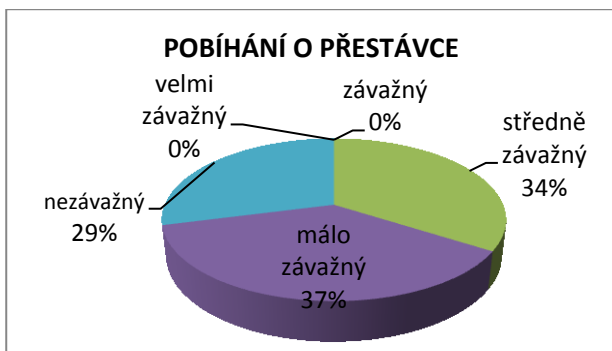
GRAF Č. 7: ŠIKANA

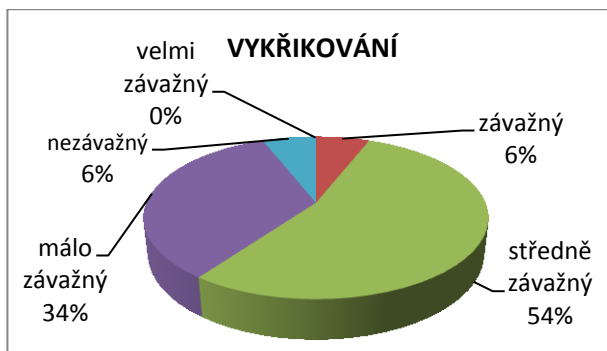
GRAF Č. 8: PODVÁDĚNÍ PŘI TESTECH

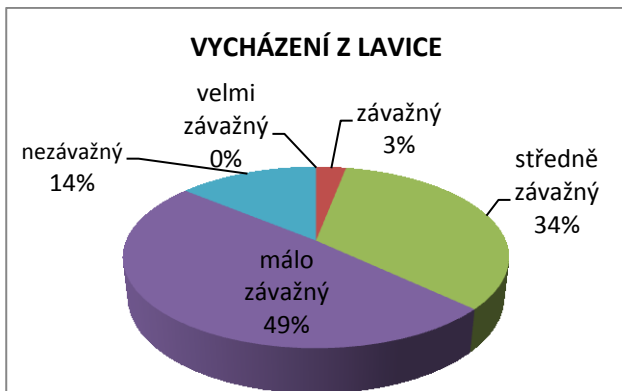
GRAF Č. 9: POBÍHÁNÍ O PŘESTÁVCE

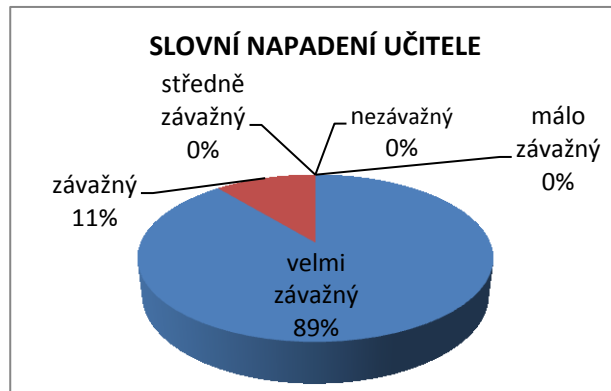
GRAF Č. 10: VYKŘIKOVÁNÍ

GRAF Č. 11: VYCHÁZENÍ Z LAVICE

GRAF Č. 12: SLOVNÍ NAPADENÍ UČITELE

5. otázka:

Ve kterých předmětech je udržování kázně problematictější - naukových (M, ČJ, AJ) nebo výchovně zaměřených (VV, HV, TJ, PČ)? Pokuste se vysvětlit proč. (Závisí kázeň na oblíbenosti a neoblíbenosti vyučovacího předmětu žákem?)

Nejvíce učitelů (až 82%) se shoduje na tom, že větší problém s udržováním kázně je ve výchovně zaměřených předmětech. Hlavní příčiny dotazovaní spatřují v tom, že se ve zmíněných hodinách děti cítí uvolněněji a není po nich vyžadována dlouhodobá pozornost. Jako problém pedagogové často uvádějí i to, že výchovně zaměřené předměty jsou společností (včetně dětí) často vnímány jako nedůležité, protože v nich „nehrozí špatné známky“ a nemusejí se na tyto hodiny připravovat tak důkladně jako na naukově zaměřené předměty. Někteří vyučující uvedli, že důvodem je odlišný způsob a organizace práce, při které mívají děti potřebu komunikovat se spolužáky.

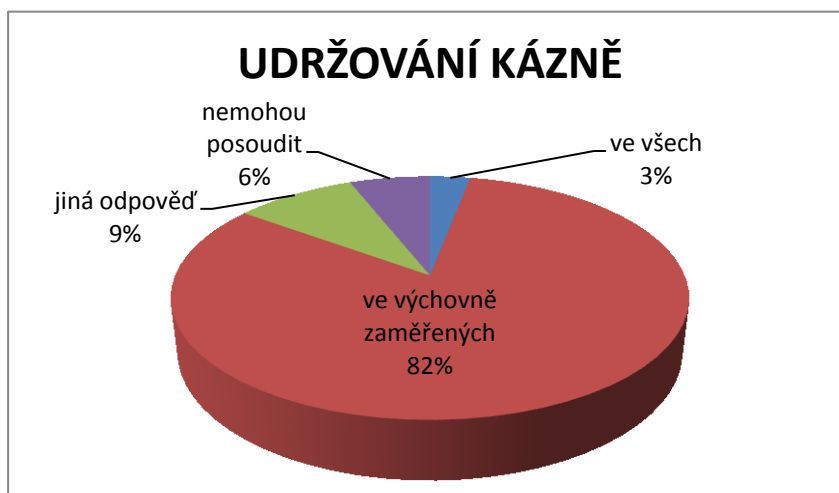
Podle dvou učitelů kázeň závisí na kantorovi a na tom jaká si stanoví pravidla. Jeden respondent odpověděl, že pokud jsou děti zaujaty činností, tak nezlobí.

Dva dotazovaní tuto situaci nebyli schopni posoudit, protože neučí oba typy předmětů.

TABULKA Č. 5: UDRŽOVÁNÍ KÁZNĚ

ODPOVĚĎ	POČET ODPOVĚDÍ	PROCENTUÁLNÍ ZASTOUPENÍ
ve všech	1	3%
ve výchovně zaměřených	29	82%
jiná odpověď	3	9%
nemohou posoudit	2	6%

GRAF Č. 13: UDRŽOVÁNÍ KÁZNĚ

6. otázka:

Změnila se podle Vás úloha rodiny ve výchově dětí a přístupu ke škole? V čem došlo k největší změně?

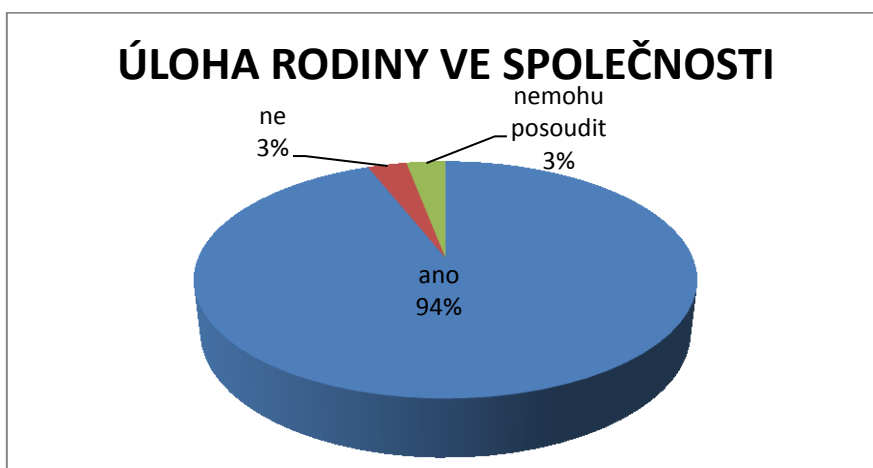
I v tomto případě je nejvyšší procento odpovědí týkající se změny úlohy rodiny ve výchově dětí a přístupu ke škole kladných a to až 94%. Pouze jedna dotázaná (3%) je přesvědčena o tom, že se úloha rodiny nezměnila. Avšak i přesto dodává, že z neúspěchů svého dítěte a jeho negativního chování rodina často viní školu a snižuje tak autoritu nejen těchto institucí, ale i samotných vyučujících. K tomuto názoru se přiklání dalších 19 vyučujících, což je dohromady 57% všech respondentů. Stejně procento (57%) učitelů vidí problém i v nesprávné výchově, nedůslednosti a přílišné benevolenci ze strany rodičů a v dnešní uspěchané době, kdy rodiče nemají na své děti čas. K dalšími častěji zmiňovaným odpovědím (12%) patřil i rostoucí počet neúplných rodin.

Jeden respondent tuto problematiku nebyl schopen posoudit, protože jak sám uvádí, učí pouze druhým rokem.

TABULKA Č. 6: ÚLOHA RODINY VE SPOLEČNOSTI

ODPOVĚĎ	POČET ODPOVĚDÍ	PROCENTUÁLNÍ ZASTOUPENÍ
ano	33	94%
ne	1	3%
nemohu posoudit	1	3%

GRAF Č. 14: ÚLOHA RODINY VE SPOLEČNOSTI

7. otázka:

Pokud Vaši školu navštěvují žáci z okolních obcí, jsou patrné kázeňské rozdíly městských a vesnických žáků? Pokud ano, uveďte jaké.

Nejčastěji zastoupenou odpovědí je, že učitelé nepozorují rozdíl mezi městskými a vesnickými dětmi. 9% dotázaných osob se shoduje, že se rozdíly mezi těmito žáky časem stírají. Naopak za slušněji vychované děti, které dodržují pravidla a řád, považuje 11% učitelů žáky vesnické. Jedna vyučující se domnívá, že otázku nelze takto zobecnit.

Situaci nebylo schopno posoudit 26% kantorů a zbývajících 20% vyučujících se k dané problematice vůbec nevyjádřilo. Lze se jen domnívat, že s touto situací rovněž nemají žádné zkušenosti, ale nemůžeme to pokládat za průkazné.

TABULKA Č. 7: KÁZEŇSKÉ ROZDÍLY MEZI MĚSTSKÝMI A VESNICKÝMI ŽÁKY

ODPOVĚĎ	POČET ODPOVĚDÍ	PROCENTUÁLNÍ ZASTOUPENÍ
jsou rozdíly	4	11%
rozdíly se časem stírají	3	9%
nejsou rozdíly	11	31%
Jiná odpověď	1	3%
nemohu posoudit	9	26%
nevyjádřili se	7	20%

GRAF Č. 15: KÁZEŇSKÉ ROZDÍLY MEZI MĚSTSKÝMI A VESNICKÝMI ŽÁKY

8. otázka:

Jaké formy prevence používáte pro udržení kázně a zmírnění dopadu na kvalitu výchovy a vzdělávání žáků ve Vaší škole? Uveďte, které formy jsou podle Vašich dosavadních zkušeností nejefektivnější.

Ze získaných odpovědí lze formulovat tři základní myšlenky. Na začátku školního roku by měli být žáci srozumitelně seznámeni se školním řádem, navíc by si děti měly vytvořit své vlastní třídní zásady a rovněž by měl každý učitel vytyčit pravidla práce a chování během výuky i o přestávce. Žáci musí vědět, co je třeba dodržovat a jak mohou být přestupky pokárány. Nesmíme však zapomínat ani na pochvaly a motivaci. Podstatné potom je důsledné dodržování všech těchto zásad a pravidel v průběhu celého školního roku.

Samotná výuka by pak měla být koncipována na dobře připraveném plánu s dostatkem různých činností tak, aby byly hodiny zajímavé a pestré a žáci se nenudili. Hlavním předpokladem takto rozvržené výuky je pečlivá příprava učitele na každou hodinu s využitím různých učeben, rozmanitých didaktických pomůcek a materiálů či s pravidelnou změnou různorodých aktivit.

K významným formám prevence můžeme rovněž zařadit besedy a přednášky, preventivní a prožitkové programy, školení či třídnické hodiny, které rozvíjejí komunikaci a dobré vztahy mezi učitelem a žáky i mezi dětmi navzájem. Podle dotázaných je vhodné o problémech otevřeně hovořit ve třídě i mimo ni a snažit se je řešit ihned, případně i s výchovným poradcem nebo s rodiči. Je však nutné k žákovi i k všem problémům přistupovat individuálně.

Důsledky

9. otázka:

Ovlivňuje kázeň ve třídě přítomnost žáků se SPÚ a integrace postižených žáků do běžných tříd? Máte – li osobní zkušenosti, uveďte jaké.

Z celkového počtu dotázaných se 51% učitelů vyjádřilo, že tento problém opravdu vyskytuje. Pokud však pomineme dotazníky, v nichž se k této otázce respondenti nevyjádřili či tyto zkušenosti nemají, stoupá počet kladných odpovědí až na 67%. Většina vyučujících se shodla na tom, že záleží na typu poruchy či postižení. Největší problémy nastávají u dětí s poruchami chování (hyperaktivita, ADHD), někdy i u žáků se sníženou inteligencí. Z šetření

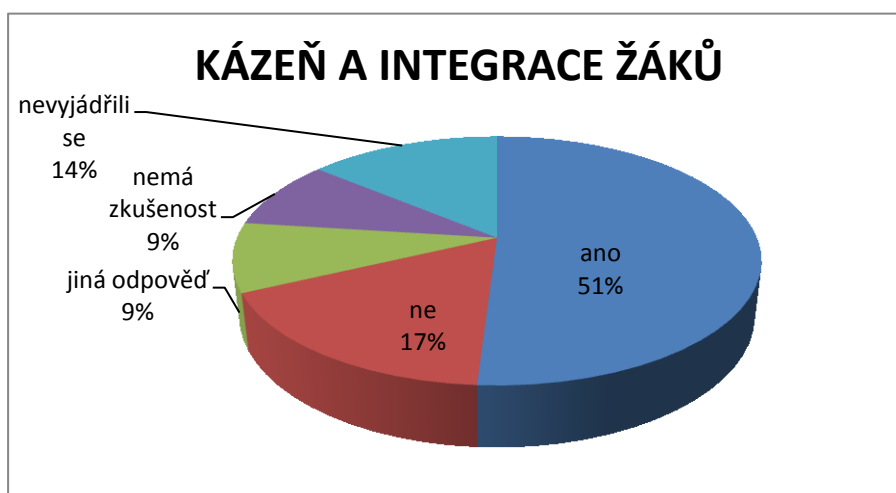
vyplývá, že tito žáci vyžadují zvýšenou pozornost, zpomalují tak tempo práce ve třídě, často odvádějí pozornost ostatních spolužáků a ruší je nevhodným chováním a poznámkami, takže se zhoršuje celkové soustředění všech studentů. Navíc si z nich žáci občas berou špatný vzor a jejich chování někdy napodobují. Na druhou stranu bylo v anketě rovněž zmíněno, že by tuto problematiku často pomohl vyřešit asistent, kterého školy bohužel většinou nedostanou.

Pokud se v anketě vyskytovala odpověď ne, nejčastěji nebyla dále rozváděna. Pouze jeden respondent uvádí, že žáky se SPU či postižené studenty lze dobře začlenit do práce i kolektivu, pokud je počet žáků menší než 20 dětí. V jednom případě bylo uvedeno, že dotazovaná má dva chlapce se SPU a oba jsou velmi hodní a snaživí. Jedna vyučující uvádí, že tuto otázku nelze zobecnit a v jednom dotazníku je odpověď poněkud nejasná: „Ve třídě s dobrým pracovním klimatem mají děti větší klid na práci, mohou se lépe soustředit.“

TABULKA Č. 8: KÁZEŇ A INTEGRACE ŽÁKŮ

ODPOVĚĎ	POČET ODPOVĚDÍ	PROCENTUÁLNÍ ZASTOUPENÍ
ano	18	51%
ne	6	17%
jiná odpověď	3	9%
nemá zkušenost	3	9%
nevyjádřili se	5	14%

GRAF Č. 16: KÁZEŇ A INTEGRACE ŽÁKŮ

10. otázka:

Myslíte si, že úroveň kázně lze ovlivnit novými metodami a formami práce se žáky (formální vyučování nahradit komunikačním a využívat moderní techniku – počítače, interaktivní tabule atd.)? Jaký je Váš názor?

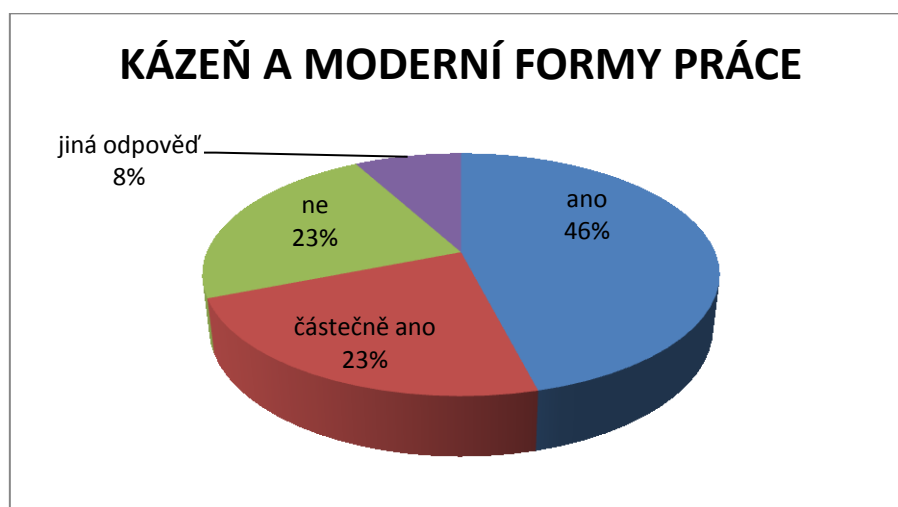
I v tomto případě převažuje na zadanou otázku odpověď ano (46%) a však bývá doplněna poznámkami, že vyučovací hodina musí být dobře připravená s dostatkem různých aktivit, které se pravidelně střídají, a zároveň je velmi důležité předem si určit pravidla a důsledně je dodržovat. Se zaujetím žáků pomocí nových metod souhlasí dalších 23% vyučujících, ale pouze částečně, protože se domnívají, že je to jen dočasné a žáky to postupně omrzí nebo tato práce funguje jen do jisté míry, neboť moderní technika nenaučí žáky dobrým mezilidským vztahům a spolupráci.

23% dotázaných si myslí, že moderní technika kázeň ve třídě nevyřeší, spíše jen může výuku občas zpestřit. Dvě dotázané odpověděly, že každá metoda má své místo ve výuce, ale konkrétněji se nevyjádřily. Jedna kantorka se domnívá, že kázeň lze udržet pouze důsledností jak ze strany učitele, tak rodičů.

TABULKA Č. 9: KÁZEŇ A MODERNÍ FORMY PRÁCE

ODPOVĚĎ	POČET ODPOVĚDÍ	PROCENTUÁLNÍ ZASTOUPENÍ
ano	16	46%
částečně ano	8	23%
ne	8	23%
jiná odpověď	3	8%

GRAF Č. 17: KÁZEŇ A MODERNÍ FORMY PRÁCE

11. otázka:

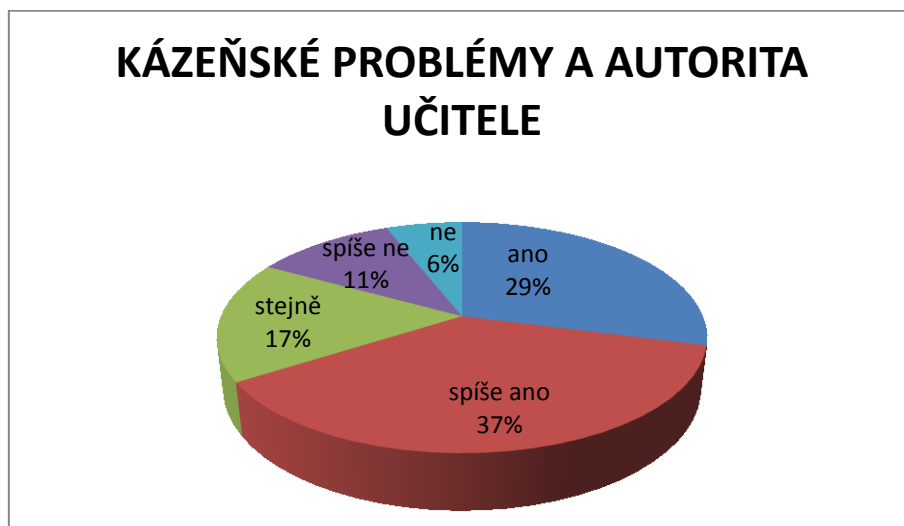
Považujete za jednu z hlavních příčin vzniku kázeňských problémů u žáků nedostatečnou autoritu učitele?

Z šetření vyplývá, že se většina dotazovaných (66%) přiklání ke kladným odpovědím, tzn. že vznik kázeňských problémů nějakým způsobem souvisí s nedostatečnou autoritou učitele. S tímto názorem nesouhlasí 17% vyučujících a zbývajících 17% kantorů si myslí, že je toto tvrzení pravdivé jen napůl.

TABULKA Č. 10: KÁZEŇSKÉ PROBLÉMY A AUTORITA UČITELE

NABÍDKA ODPOVĚDÍ	POČET ZAKROUŽKOVANÝCH ODPOVĚDÍ	PROCENTUÁLNÍ ZASTOUPENÍ
ano	10	29%
spíše ano	13	37%
stejně	6	17%
spíše ne	4	11%
ne	2	6%

GRAF Č. 18: KÁZEŇSKÉ PROBLÉMY A AUTORITA UČITELE

Odpovědi v intersexuální komparaci

Srovnáme – li odpovědi muže s ostatními dotazníky, které vyplňovaly ženy, zjistíme, že nejčastěji se jeho odpovědi shodují s názorem většiny. Avšak nalezneme zde i některé výjimky, jako např. v 5. otázce, kdy se oproti kantorkám vyjadřuje, že udržení kázně je problematičtější ve všech předmětech, protože děti nejsou v dnešní době doma vedeny k zásadám slušného chování. Ženy se naopak domnívají, že problematičtější je udržení kázně ve výchovně zaměřených předmětech. Rozpor nastal rovněž v 10. otázce, ke které se pan učitel vyjadřuje, že se úroveň kázně nedá ani náhodou ovlivnit novými metodami a formami práce na rozdíl od učitelek, které jsou většinou opačného názoru. Poslední odlišná odpověď byla na 11. otázku (*Považujete za jednu z hlavních příčin vzniku kázeňských problémů u žáků nedostatečnou autoritu učitele?*), kdy se muž jako jeden ze dvou respondentů přiklání k negativní odpovědi, zatímco ženy k odpovědi pozitivní.

Odpovědi v komparaci město - vesnice

Pokud porovnáme odpovědi vyučujících z vesnických škol s celkovým počtem hodnocení, zjistíme, že se jejich názory většinou shodují s nejčastější odpovědí. Samozřejmě se zde vyskytují i drobné odchylky, avšak pouze u jednotlivých kantorů, ale ne u všech vyučujících na dané škole. Problematické byly 7. otázka (*Pokud Vaši školu navštěvují žáci z okolních obcí, jsou patrné kázeňské rozdíly městských a vesnických žáků? Pokud ano uveďte jaké.*) a 9. otázka (*Ovlivňuje kázeň ve třídě přítomnost žáků se SPÚ a integrace postižených žáků do běžných tříd? Máte – li osobní zkušenosti, uveďte jaké.*), na které vyučující odpovídali, že takovéto zkušenosti buď nemají, nebo se k dané problematice nevyjádřili vůbec, z čehož lze pouze usuzovat, že se s takovými dětmi ve své praxi nesetkávají.

Rovněž ve srovnání učitelů podle délky pedagogické praxe se jednotlivé odchylky vyskytují u individuálních vyučujících, ale rozhodně ne u celé skupiny učitelů s určitou délkou pedagogické praxe. Pouze u některých otázek učitelé s kratší dobou pedagogické praxe častěji uváděli, že s danou problematikou nemají zkušenost.

6. 4 Závěr – zhodnocení

Ve své práci jsem se snažila přijít na to, co způsobilo nárůst nekázně na prvním stupni základní školy. Úkolem mé práce není hledat způsoby odstraňování tohoto problému, ale hledat příčiny, projevy a důvody.

Anketou jsem si ověřila, že mnou uvedené příčiny, projevy a prevence sdílejí ve velké míře i ostatní respondenti. Na první položenou výzkumnou otázku, zda existují rozdíly v projevech nekázně žáků z města a z venkova, mohu konstatovat, že pod vlivem moderní doby se rozdíly značně srovnaly. Dále jsem zjistila, že větší problém mají chlapci než dívky. Také záleží na předmětech výuky. Kázeň se lépe udržuje v předmětech naukových. Poslední otázka, zda se změnila úloha rodiny ve výchově dětí a přístupu ke škole, je jednoznačně ano. Často rodiče nevidí u svého dítěte jeho negativní chování a viní tím školu, a tak snižují autoritu nejen těchto institucí, pedagogů, ale i svou.

Ekonomický, politický a společenský vývoj světa kolem nás, vývoj techniky, komunikace mění společnost a její způsob života. Tyto změny kladou na každého jedince vysoké nároky, které mění jeho postoje, pohled na společnost i uplatnění ve společnosti. Život dnešního moderního světa je zcela jiný než život našich předků a také změna našeho společenského postavení člověka s sebou nese výrazné změny ve vzdělávání a výchově. Postavení rodiny je naprosto jiné, než bylo před dvaceti a více lety.

Současná moderní doba v každém z nás vyvolává jiné představy a nebezpečí. Před nástrahami moderní doby nelze utéct někam na samotu, ale musíme se s tímto nebezpečím doby moderní doby naučit žít.

Pod pojmem nebezpečí moderní doby si každý z nás představuje něco jiného. Někdo techniku, elektroniku, zábavu, jiný nezdravou stravu, změnu klimatu, úpadek tradičních hodnot, postavení rodiny, soutěživé školství, nezájem o druhé atd.

Adaptační mechanismy nestačí reagovat na rychlé změny v posledních desetiletích. Zažitě metody životního stylu přestávají fungovat a nové návody mnohdy ještě nejsou vytvořeny, a tudíž ani ověřeny.

Do doby, než si společnost spolu s odborníky vytvoří nový moderní model životního stylu, ocitáme se podle slov psychologa Klimeše, ve světě tzv. „globální výchovné nejistoty.““

Co zůstává neměnné a co potřebuje žák ke zdravému rozvoji je:

- normální – zdravé jídlo - nikoliv produkty rychlého občerstvení
- opravdovou hru – nikoliv pasivní zábavu z televize počítače
- vlastní zkušenosti s okolím, ve kterém žije, a se světem vůbec

Tyto základní potřeby dokáže žákovi zajistit v první řadě rodina. Znamená to, že nejdůležitější vychovatel v životě žáka je a zůstává jeho rodina. Také škola dokáže v dnešním moderním světě zajistit a poskytnout žákovi tyto potřeby, ale jejím prvořadým úkolem zůstává zajistit mu vzdělávání, a proto zaujímá až druhé místo v životě každého z nás, v životě každého jedince ve společnosti.

Žáky bychom měli vést k tomu, aby se dokázali v tomto světě zorientovat, naučili se žít svobodně a dokázali využít prostředky moderní doby ve svůj prospěch. Toho lze docílit především prostřednictvím nápodoby a nejlepší předlohou nápodoby je rodina. Z ní přebírá žák základní vzorce chování vůči členům rodiny, spolužákům ve škole a druhým lidem. Rodina volí mantinely a určuje pravidla hry. Pokud je důsledně dodržuje a pravidelně kontroluje, pak má škola připravený pevný základ, na kterém může po příchodu žáka do školy stavět podle pravidel, které rodina připravila. V tomto případě s chováním a kázní nemá žák problémy a spolupráce rodiny a školy je bezproblémová.

Jiná je situace, jestliže rodina žádné mantinely a pravidla hry nenastavila nebo je nastavila nedostatečně, nesprávně. Pak dochází k neshodě žák – učitel, rodina – učitel a je nutné hledat cestu, jak tyto nedostatky opravit, doplnit nebo zcela změnit, a to se většinou neodejde bez konfliktů a problémů s kázní. Taková situace vyžaduje hodně času a trpělivosti, než dojde ke zdárnému kompromisu mezi oběma stranami, tj. rodinou a školou.

Nejčastější kázeňské problémy. Z ankety vyplývá, že problém současné školy, nekázeň žáků, je podmíněn technicky vyspělým moderním způsobem života, který má volnější a svobodnější názory na morálku a etiku společnosti.

Na tom, že k nárůstu nekázně došlo a dochází již na prvním stupni základní školy, se shodli všichni oslovení vyučující ankety sty procenty.

Po sestavení žebříčku podle procentuálních výsledků ankety vyplývá, že na nekázní žáků se podílí podle názorů respondentů tyto skutečnosti – seřazené podle závažnosti:

- 100 % přestupky (šikana, slovní napadení učitele, vykřikování atd.)
- 97% klima třídy ovlivněné počtem žáků a žáků se speciálními vzdělávacími potřebami
- 94 % změna úlohy rodiny ve výchově žáků
- 82 % udržení kázně (obtížnější ve výchovně zaměřených předmětech – Tv, Vv, Pč...)

- 74 % vyšší nekázeň v chování chlapců (již v mladším školním věku jsou chlapci agresivnější, divočejší, soutěživější)
- 66 % autorita učitele
- 51 % přítomnost žáků se SPÚ v kolektivu třídy
- 11 % problematičtější žáci městských škol než škol vesnických

Posílení kázně připisují respondenti používání moderní techniky a prevenci.

- 69 % získala moderní technika zařazovaná do vyučování a komunikační forma výuky před formálním vyučováním

Prevence (nebyla vyjádřena procentuálně), která je postavena na

- seznámení a znalosti školního řádu
- třídních zásadách vytvořených samotnými žáky
- pestrým, zajímavým, poutavým vyučováním s různorodými aktivitami

Ke dvěma výše uvedeným prostředkům na posílení kázně z ankety si dovoluji přidat ještě další, které jsem z mého pohledu neméně důležité.

Velmi zajímavý mi připadá projekt třídních schůzek, o kterém jsem se dočetla v časopise Rodina a škola. Na některých školách přehodnotili dosavadní skladbu třídních schůzek a mimo společné se všemi rodiči zavedli systém konzultací „mezi šesti očima“, na kterých je kromě rodiče a učitele přítomen i žák. První slovo má žák, který přečte, čeho dosáhl, co se mu daří, čeho si na své práci cení, jaké má problémy a jak je chce zvládnout. Potom hovoří učitel a nakonec dostane slovo rodič. Rozhovor trvá cca 15 minut. Příprava konzultace je pro učitele náročnější, ale učí žáka hodnotit svou práci, vede ho k zodpovědnosti a formulaci svého požadavku na pomoc od rodiče nebo učitele. Cílem těchto schůzek je navázat efektivní konzultaci s rodiči a posílit jejich důvěru ke škole.

Projekt zcela naplňuje slova dánského rodinného terapeuta Juula (2011, s. 39) „Při společném jídle se dá vyřešit spousta problémů.“

Stejně zajímavým krokem k posílení kázně na základních školách, a to i na prvním stupni, je podle řady odborníků zabývajících se výchovou žáků navýšení počtu mužů. Vzhledem ke společenským změnám se učitelství stalo velmi náročnou profesí a jsou pro ni

důležité také osobní předpoklady. Muži práci na základních školách takřka vůbec nevyhledávají, neboť je málo placená a často také málo uznávaná.

V praxi i odborné literatuře jsem se setkala s názorem, že školství je tvz. „království žen“ a vzor muže je ve škole stejně důležitý jako v rodině.

Neméně závažným problémem v posílení kázně ve škole je rodinné zázemí žáka, tj. pevná a fungující rodina. A proto se ptám: „Má také škola právo požadovat pro své žáky kvalitní rodiče?“ Současná moderní doba nahrává tomuto požadavku, ale škola si musí takové rodiče nejdříve vychovat a vyučit. Přes neustálý boj s časem, stresem, únavou a ztrátou trpělivosti, jde-li o výchovu, může škola mnoho udělat.

Dnes manželství (rodina) nezaručuje jedinci existenční jistotu a přesto vyžaduje neustálou sebereflexi a diskuzi, což v jednoznačném patriarchátu nebylo.

Dnešní manželství vyžaduje více, než nabízí, a zdůrazňují se věci, které jsou velmi nestálé, jako např. romantická láska nebo naplněný vztah. Manželství je pouze jednou z forem životních dovedností. Podle mne by se škola měla více zabývat společenskými jevy. Měla by více pěstovat dovednosti, jako jsou práce a volný čas, schopnost milovat, umět být s druhými a umět být sám. Aspoň škola by mohla umět a pomoci nastínit základní představu o problémech ve vztazích. Ti, kteří své životní situaci rozumějí, chápou a dokážou vytvořit její smysl, mají ohromný náskok před ostatními.

Pevnou rodinu a zázemí pro dítě lze udržet jen tehdy, když si partneři uvědomí, že jde o práci na sobě, a ne na partnerovi. Jde o umění žít spolu tak daleko či blízko, aby to bylo pro mě přínosné. Pak bude rodina plnit svou funkci a zvládne lehce také výchovné a kázeňské potíže a problémy svých potomků.

Jistě by se našla řada dalších možností posílení kázně, ale to by byl materiál vhodný pro další bakalářskou práci

Zkušený a tvořivý učitel jistě přijde s nápaditějšími a účinnějšími metodami na posílení kázně ve své třídě.

7. Souhrn

Téma bakalářské práce „Problém současné školy – nekázeň žáků“ se jeví jako snadné a jednoduché, protože je velmi aktuální a diskutované.

Mým cílem bylo shromáždit a shrnout nejdůležitější poznatky, které se týkají problematiky nekázně žáků na primárním stupni základních škol.

V teoretické části diplomové práce jsem se pokusila stanovit a objasnit základní pojmy, které se vztahují k této problematice. Zabývala jsem se příčinami, projevy a důsledky tohoto problému. Na danou problematiku jsem nahlížela z různých úhlů pohledu, dostupných odborných literatur a konzultovala jsem ji se zkušenějšími kolegyněmi, které mají s kázní žáků bohaté profesionální zkušenosti. O důvodech úpadku kázně, které nastaly během posledních dvaceti let a o úpadku morálních a etických hodnot ve společnosti se píše jen ve velmi málo publikacích. Více než knižní publikace mi pomohly aktuální rozhovory zaměřené na tuto problematiku a články v časopisech.

Praktická část diplomové práce se věnuje výskytu neukázněného chování na současných primárních stupních základních škol. Využito k tomu bylo kvantitativního výzkumu prostřednictvím ankety, která byla určena učitelům prvního stupně ZŠ. Učitelé v ní mapovali své zkušenosti z oblasti problematiky nekázně. Následně byly tyto zkušenosti vyhodnoceny a prezentovány pomocí grafů. Výsledky získané šetřením mohou být dále nápomocny při

diskusích týkajících se příčin, projevů a důsledků nekázně na základních školách.

Příloha

Vážení pedagogové,

dovolujeme si Vás požádat o spolupráci při výzkumu problémů s kázní žáků na 1. stupni ZŠ. Dotazník je anonymní a Vaše informace nám pomohou při mapování obtíží s kázní na základních školách v Třinci a okolí.

Děkuji za spolupráci.

ANKETA – hlavní příčiny nekázně žáků na 1. stupni ZŠ

Škola: _____

Muž: _____ žena: _____

Počet let učitelské praxe: méně než 10let 10-20 let více než 20 let

Vyučující ročník: 1 2 3 4 5

Příčiny

1. otázka:

Souhlasíte s názorem, že nekázeň na 1. stupni ZŠ má vzrůstající tendenci? A v čem je podle vás hlavní příčina?

2. otázka:

*Domníváte se, že chlapci mají problémy s kázní častěji než dívky?
(Zakroužkujte prosím jednu odpověď.)*

- a) Ano
- b) Spíše ano
- c) Stejně
- d) Spíše ne
- e) Ne
- f) Nevím

3. otázka:

Domníváte se, že klima třídy může mít podíl na vzniku kázeňských problémů žáků?

(Zakroužkujte prosím jednu odpověď.)

- a) Ano
- b) Spíše ano
- c) Spíše ne
- d) Vůbec ne
- e) Nevím

Projevy

4. otázka:

Jakou závažnost přisuzujete následujícím kázeňským přestupkům, pokud se objeví ve Vaší třídě?

Velmi závažný, závažný, středně závažný, málo závažný, nezávažný

šikana

podvádění při testech

pobíhání o přestávce

vykřikování

vycházení z lavice

slovní napadání učitele

5. otázka:

V kterých předmětech je udržování kázně problematictější – naukových (M, ČJ, AJ, ...) nebo výchovně zaměřených (Vv, Hv, Tv, Pč)? Pokuste se vysvětlit proč. (Závisí kázeň na oblíbenosti a neoblíbenosti vyučovacího předmětu žákem?)

6. otázka:

Změnila se podle vás úloha rodiny ve výchově dětí a přístupu ke škole? V čem došlo k největší změně?

7. otázka:

Pokud vaši školu navštěvují žáci z okolních obcí, jsou patrné kázeňské rozdíly městských a vesnických žáků? Pokud ano, uveďte jaké.

8. otázka:

Jaké formy prevence používáte pro udržení kázně a zmírnění dopadu na kvalitu výchovy a vzdělávání žáků ve vaší škole? Uveďte, které formy jsou podle vašich dosavadních zkušeností nejefektivnější.

Důsledek

9. otázka:

Ovlivňuje kázeň ve třídě přítomnost žáků se SPÚ a integrace postižených žáků do běžných tříd? Máte-li osobní zkušenosti, uveďte jaké.

10. otázka:

Myslíte si, že úroveň kázně lze ovlivnit novými metodami a formami práce se žáky (formální vyučování nahradit komunikačním a využívat moderní techniku – počítače, interaktivní tabule atd.)? Jaký je váš názor?

11. otázka:

Považujete za jednu z hlavních příčin vzniku kázeňských problémů u žáků nedostatečnou autoritu učitele?

(Zakroužkujte prosím jednu odpověď.)

- a) Ano
- b) Spíše ano
- c) Stejně
- d) Spíše ne
- e) Ne

Referenční seznam:

- Čábalová, D. (2011). *Pedagogika*. Praha: Grada.
- Průcha, J. (2000). *Přehled pedagogiky – Úvod do studia oboru*. Praha: Portál.
- Průcha, J., Walterová, E., & Mareš, J. (1998). *Pedagogický slovník. 2. přeprac. vyd.*, Praha: Portál.
- Petty, G. (1996). *Moderní vyučování – Praktická příručka*. Praha: Portál.
- Chapman, G., & Campbell, R. (2002). *Děti a pět jazyků lásky*. Praha: Návrat domů.
- Bendl, S. (2004). *Jak předcházet nekázní*. Praha: ISV.
- Prekopová, J., & Schweizerová, Ch.(1994). *Neklidné dítě*. Praha: Portál.
- Slavík, J. (1999). *Hodnocení v současné škole*. Praha: Portál.
- Střelec, S. (1998). *Kapitoly z teorie a metodiky výchovy I*. Brno: Paido.
- Špaňhelová, I. (2008). *Průvodce dětským světem*. Grada Publishing, a.s.
- Pelikán, J. (1997). *Výchova pro život*. Praha: ISV.
- Piaget, J. (1997). *Psychologie dítěte*. Praha: Portál.
- Průcha, J. (2004). *Interkulturní psychologie*. Praha: Portál s.r.o.
- Ševčíková, J. (2009). Extravert a introvert ve třídě. *Rodina a škola – časopis pro všechny rodiče a učitele*.(2010, květen),18-22.
- Vágnerová, M. (2005). *Vývojová psychologie I*. Praha: Karolinum.
- Smahel, R. (2004). *Učitel a jeho žáci*. Olomouc: Matice cyrilometodějská s.r.o.
- Kol. (2007). Když se řekne škola (informace o reformě školství pro rodiče), *MŠMT*, 39-40.
- Jsmé inkluzivní. (2011). *CPIV, MŠMT*, 8-9.
- Když se řekne škola. (2007). *CPIV, MŠMT*, 29-40